

NEŠTO O UMJETNOSTI U DUBROVNIKU.

Pismo Voina Pavlovića prijatelju A. V.

Dragi prijatelju,

Ne mogu ti pisati, kako bih želio, o znamenitom dubrovačkom umjetniku Nikoli Dubrovčaninu (Nicolaus Ragusinus). Nemam nikakva podatka o njegovu životu. Poznam samo njegove ikone u našem Rozariju, onu, osobito interesantnu, u crkvi na Dančama i jednu u Sv. Nikoli na Lopudu. Mogao bih, da ti kakogod pogodim, pisati o tim slikama. Ali mi i to nije moguće odavde, jer bi trebalo da ih naročito proučim; a to mi za sada ne dá posao koji me je u ovu lijepu samoću prikovao. Pa, da vidiš, nemam baš ni osobite voľe da pišem o radovima toga velikoga srpskog umjetnika, koji je, čuvajući u mnogome vizantijsku tradiciju, umio da u svoje radove unese mnogo blagosti, miline, osjećaja i tihe poezije, koju ćeš uzalud tražiti u velikoj, praznoj vizantijskoj umjetnosti. Kad bih se mogao nadati, da će to moje pisanje učiniti da se bar jedno ciglo dubrovačko sree trgne iz mrtvila i indiferencije za umjetnost u opće, a za dubrovačku na po se, ne bih ti ovako govorio. Ali te nade nemam.

Moje je skromno a tvrdo uvjerenje da, otkad postoji Dubrovnik, nigda nije bilo mañe poznavanja, interesa i ljubavi za umjetnost u ñemu nego sada u vijeku prosvijećenja, kad, pored svega afarističnoga duha koji je svijetom ovladao, svaki narod, svaki grad, svaki obrazovani pojedinac takmi se da, osjećanjem i interesovanjem za lijepe umjetnosti, pomaganjem i gajeñem istih, pokaže svijetu otmenost svoga duha, stepen svoje kulture. A vrlo je lako ovo moje tužno uvjerenje opravdati: jer, može se reći, da sve što imamo lijepa i umjetničkog u Gradu i u cijeloj

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

negdašnoj našoj oblasti, sve nam je ostalo od našijeh starijeh. Oni su nam podigli naše krasne manastire, crkve i dvorove. Oni su te spomenike trajne umjetničke vrijednosti urešavali slikarskim radovima najznamenitijih umjetnika. Oni su učinili da neke naše crkve sadržavaju toliko lijepa, da se mogu smatrati kao male umjetničke galerije. Ukus i osjećaj za lijepim stajao je kod njih tako visoko, da čak i u mnogim seoskim crkvama nalazimo radova znamenitih umjetnika, a skoro ni traga onomu neukusu koji je sada kod nas postao pravilo. S toga i jest sasvim krivo ono mišljenje koje mnogi (koji ne misle) ponavljaju: da stari Dubrovčani nijesu imali umjetničkoga dara ni osjećaja. Ko ima oči da vidi naše manastire, Dvor, Sponcu, crkve, fontane, zidove gradske, polaće i letnikovce, sa svim onim blagom božjim umjetnina koje sadržavaju ili su sadržavali, taj ne može da izreče taku besmislicu. G. Geleich će ti pak umjeti nabrojiti nekoliko umjetnika rođenih Dubrovčana („Sullo sviluppo etc.“). Naši predci bili su veliki moralno i materijalno, recimo: dušom i tijelom. S toga im nije smjela manjkati jedna od najdragocjenijih manifestacija duše: Umjetnost.

A kakvi smo u tome pogledu mi, njihovi potomci? pitaš me. Nemoj da ti odgovaram, jer me sama pomisao straši. Doista, kad bismo imali suditi, po interesovađu i razumijevađu umjetnosti, veličinu svojega duha i napretka, tužan i žalostan morao bi biti taj sud. On bi te uvjerio o istinitosti onoga što ti rekoh: da nijesmo nigda tako nisko stajali u pogledu cijeneđa lijepih umjetnosti. Nemoj mi spominati, da tobož uzdrmaš ovo moje uvjerenje, ni Gundulićev spomenik, ni fontanu na Pilama, jer bi mogao rdavo proći. Nemoj mi nabrajati neke umjetnike sadašnjega Dubrovnika, jer oni ne čine Dubrovnik; oni su kao zalutale iskre staroga dubrovačkoga genija, koje današđu gustu tminu ne probiše, ne raspršase. S toga se bojim, bi li ti se oni pohvalili pomagađem i sokođeđem njihova rada od strane Dubrovčana; jer se ne može pomagati ono što se ne ludi, ne može se ljubiti ono što se ne pozna. Čovjeka mora grki smijeh da uhvati, kad gleda kako se kod nas u stare i nove polaće i vile postavla namještaj koji svjedoči prazninu duše njihovih gazda, vješaju se po zidovima rdave oleografije, i portreti po fotografiji od kakve trgovačke firme liferovani kao koji mu drago

rdav espap, pored svih tih dubrovačkih umjetnika kojim mi se ti braniš A naše crkve, a naše crkve!

Naši stari ostavili su nedovršene unutrašnjosti nekih crkava, kao n. p. Gospe i sv. Vlaha. Pa jesmo li mi učinili barem ono što je maće? Jesmo li osjetili potrebu da ispunimo prazninu svojijeh hramova? Neka nam na to odgovore naše crkve, koje nas iznutra zablještuju zidovima obijeljenijem klakom, kao kakva seļačka kuća. A s tjih seļačkijeh zidova radovi jednoga Tiziana, jednog Andrije del Sarto, jednoga Pordenona i drugih velikana gledaju ogorčeni na iščilele apatične potomke slavnih predaka, ubijeni bještilom klaka što ih okružuje. Kazaćeš mi, da valda naše crkve nemaju sredstava da svoje prazne zidove dadu pokriti afrescima. Odgovaram ti, da, i kad bi to bila istina, ipak apsolutni neukus onih koji našim crkvama upravljaju, uprav *crassa* njihova *ignorantia* u pogledu lijepoga, nije time ni najmaće dovedena u sumću. Jer, kako tada im ne pane na um da prevuku one zidove kakvom bojom koja ne će iskidati slike učinivši da izgledaju kao neke tamne pjege na bijelome seļačkome duvaru, a cijeloj će unutrašnjosti crkve dati više jedinstva, sabranosti, pobožnosti? Provoditi svakoga dana po više sahati u tim crkvama, a ne osjećati potrebe od popravke, može samo onaj koji je oči za lijepo na vijeke izgubio, ili ih nigda nije ni imao.

Stari Dubrovčani iskreno su smatrali crkvu kućom božijom, te su, dosljedno, nastojali da ničim što je u toj kući ne uvrijede vječnu Istinu i Lepotu. A mi danas? U hramu koji čuva jednu sliku velikoga Tiziana i tri Nikole Dubrovčanina, i krasno propeće poviše glavnog ôtara, (zadužbinu, čini mi se, jednoga Rastića), u hramu gdje su ôtari i grobnice mnogih znamenitih porodica slavnoga Dubrovnika, bilo je tu ne davno prikačeno 15 ordinarnih trgovačkih komada slika (fabrikovanih, po svoj prilici, negdje u Tirolu), od kojih i jedan sami komad bio bi dosta da učini da se od tuge prevrnu slavne kosti onih koji pod njima počivaju, i koje su se bez sumće i onda stresle kad je neznaće učinilo da imena i grbovi na njihovim grobnicama iščeznu pod beznačajnom, dosadnom kaldrmom od mramora. A oni drugi *živi* Dubrovčani na sve to oskvrñivaće njihove slave, njihove prošlosti, majestetično su — mučali . . . Dostojni

velikih preda! — Još jedan primjer kako se kviri unutrašnost kuće božije u nas, to su oni neukusni tirolski drveni kipovi, omašteni u razne boje, uvijek „lijepo“ rumeni, koji prijete da poplave lijepe naše crkve. A gdje su ti, u poslednje vrijeme, procesije s tim tirolskim bezukusnostima? Zar ne vrijeda religiozni estetski osjećaj ono lulaće nezgrapnoga kipa, koji treba da predstavlja svetiđu, nad glavama mnoštva? Tek u najnovije doba uveden je ovaj dalmatinski običaj u naš klasični grad. Stari su naši poštovali kipove svetaca, ali su i umjetnost cijevali, s toga nijesu otvarali vrata svojih crkava nevještoj i neumjetničkoj obradi lika onoga koga je Bog stvorio na svoju sliku i priliku. Nihov fini ukus nije dopuštao da se kipovi prodavaju placom.

Možda ćeš mi reći: „Pa što kriviš Dubrovčane? Nijesu Dubrovčani krivi što popovi i fratri nemaju ukusa ni koliko vojnički genij koji, kvareći zidove i utvrđenja našega grada, misli da vrši svoju kulturträgersku zadaću. Krivi popove, fratre, soldate i još dvojicu trojicu, a ne sve sebice nas Dubrovčane.“ A ja odgovaram pitañem: „Bi li se, u kojemu drago gradu na svijetu, s polovinom značenja što ga ima Dubrovnik, smjeli grditi i uništavati spomenici koji su svojina cijeloga naroda, a da se niko ne nade ni prstom da mrdne? . . .“

Nedostatak osjećaja za umjetnost, za lijepim, indiferencija, apatija krivi su svemu ovome. Dopustiću ti da je kod pravih Dubrovčana više *apatije*, a kod drugih, kao kod onih te u naš Grad uvode tuđe običaje i kulturträgerske nakarade, da je više ignoracije i neosjećanja za ovim slavim gradom i za spomenicima njegove prošlosti, sjajnim tragovima velike njegove duše. Eto, to ti dopuštam. Ali i nadodajem, da, ako bude ovako žalosno dalje ići ukus i ljubav umjetnička u našem Dubrovniku, nestaće i te razlike, i mi ćemo postati onakvi kakve nas žele oni stranci koji se u mantiji, u uniformi, ili u kaputu šetaju po našem gradu, zamišljajući da su *oni* pozvani da ga prosvijetle, brišući iz njega sve što je uprav naše, jer se to kosi s njihovim nekim idealima i težnjama. Na zdrav osnov koji je postavila historija, kultura i narod dubrovački htjeli bi oni navrnuti duh i težnje protidubrovačke, protinarodne. S toga preziru sve što je specifično dubrovačko, odvrćaju narod naš

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

od običaja lijepih negovih, zovu *Vlasima* one koji se svoje nošnje, svojih badnjaka, svoga svatovskoga barjaka i lijepoga krsnoga imena ne stide. Ovi naši iskopnici, kopajućí duh i prirodu našu, moraju i da umjetnost uništavaju, jer je priroda osnova svakoj umjetnosti. Ubiju li nam prirodu, duh, ubili su nam i umjetnost, napravili su od nas neke monstre, Dubrovnika je nestalo.

S toga obrazovanje naraštaja našega za lijepo, za plemenito treba da bude ozbiljna briga svakoga Dubrovčanina, svakoga Srbina. Ali, na žalost, uzalud bi tražio toga obrazovanja u našim školama, uzalud u zavodima odakle izlaze svećenici i učitelji, koji bi najprvi morali biti estetski obrazovani*) Nego, kad bih htio da ti o svemu pišem što i kako treba raditi da se mi Dubrovčani probudimo iz apatije za umjetnost, odviše bih produžio ovo i tako dugo pismo. Ovoliko će ti za danas biti dosta da znaš za što ne mogoh da ti za naš „Srd“ pišem o Nikoli Dubrovčaninu. Zdravstvuj!

Š, na sv. Srda i Vakha, 1903.

V. P.

*) Milo mi je napomenuti da se je, nastojašem sadašnjega našega vladike, počela voditi u dijecezanskom sjemeništu ozbiljnija briga o muzici i crkvenom pojađu. Nadajmo se da će se isto početi raditi i s ostalim lijepim umjetnostima.

DIVLJI ČOVJEK.

— P. I. Vukić. —

(3)

II.

Ńegov otac, Vukota Stanojev, bijaše čovjek osrednėga rasta, ernomaŃast i mršavoga lica, zagasitih i vazda malo zakrvavlenih oćiju; nosa dugog i jako okukastog; pognutih ali širokih i snažnih pleća, debelih i uvijek opuklih usnica, koje mu se jedva vidahu ispod gustih i dugaćkih brkova što mu se pružahu vlasato pokraj ispupćastih jagodica i stizahu blizu klopastih i kosmatih ušiju, kojim je mogao — govore — po nekad da zastrize kao zec. Naravi je bio ćutlive i mrzovoljne, a u kući oštar do surovosti. Mjesto savjetom i lijepim rijećima, on je svoje ukućane uvijek poućavao ćibukom, što ga nije nikad do valda jedino u takvom slućaju iz zubā vadio. Nije imao ništa protiv toga da i ostali ćlanovi Ńegove porodice jedan drugoga na takav naćin „poućavaju“, t. j. stariji i snažniji mlade i slabije od sebe. Bio je raden i štedljiv do samopregorićeŃa, i za te dvije Ńegove pretjerane osobine prozvali su ga: „nedoderom“ i „horijatom“. Na ovaj prvi nadimak nije se ćutio, ma mu to i u oći ko kazao, ali ovim posleđnim ne bi ga niko smio nazvati, ko ne bi rad bio da se s Ńim odmah za grla pohvata. Do duše, po narodnom razumijevanju, ovim pojmom nije se izražavala samo *štedŃia*, ma koliko ona pretjerana bila, nego ona halaplivost i gladna nenasitost, kojom disaše cijelo Ńegovo biće a koja se najoćiglednije ispoljavaše kad bi gdjegod zasio za tuđ stō, kao na primjer na svadbi, kršteŃu ili slavi. Svi su znali da je, u takvom slućaju, najmaŃe po dva dana prije toga jednonićeio, samo da što više pojede i popije, kako bi, i poslije toga, bar dva dana mogao o tome proći. Naravno, da ovo nije moglo ostati neopaženo od drugih, i s toga mu i prišiće onaj pridjev, koji mu i ostade kao od devet djedova. Što se pak onoga prvoga tiće, on se moće uzeti u dvojakom smislu t. j. i za pohvalan i za uvredljiv, što u ostalom zavisi od tona kojim se izgovori. U samoj stvari, on karakterizuje ćovjeka koji ne zna za odmor, nego se napreže i daŃu i noću, praznikom i bez praznika, jednom rijeći, radi kao da je sam sebe

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

pod najam uzeo. Ovakvo *gerelaće* on smatraše za pohvalno, i ne bješe mu krivo kad bi ga ko u šali i nazvao „nedoderom“.

Bilo kako mu drago, ali ovim svojim neumornim radom i ovom poslovičnom štednjom on je bio skunatorio lijepo imaće, da ga ne bi, kao što sâm govoraše, ni s kim u selu mijeňao.

Pa ipak ni na ruhu ni na sofri nije mu zavidio ni najveći seoski siromah.

— Šta ga zalud ima, govorahu ljudi, kad mu je žao i na Božić da se sit najede.

Za junaštvo nije se bojao da ga može ko prekoriti, a to su najbolje svjedočile one dvije srebrne medale za hrabrost, koje je vješao svake nedjele i praznika na jednom crvenom gajtanu o guňini. Dakle, imao je dvije osobine, ili bolje reći dvije glavne pogodbe: junaštvo i imaće, čim se je, po njegovu mišleňu, mogao s pravom upoređivati s prvim ljudima u selu. I zaista, on je ovako i mislio o sebi, ne obzirući se ni najmaće na to, što valda u cijelom selu nije bilo žive duše, do može biti cigle jedne, koja bi se s ņim u ovome slagala.

— Žna se ko je kakav, rekao bi po neki put, kao sam za sebe, — imaće se zanago bez pameti ne može steći, a što se drugoga tiče.... medale su tu, pa ako koza laže, rog ne laže.

Medu tim, on nije ni slutiti mogao da onaj narod, koji ima poslovicu „junak čovjeku koňa voda“, zna divno da se i za junaštvo kao i za bogatstvo može vrlo lako horjatstvo uhvatiti, samo za čojstvo da ne može nikad! Ali on sam o tome nije nikad razmišľao, a drugi nijesu nahodili za potrebno da mu to objašňuju, te je tako i živio u vječitoj zabludi da ga cijelo selo smatra među prve svoje lude. Inače bio je povučēn i nije trpio ničiju pamet, a i svoju nije nikome nametao.

Osim Traňa, on je imao i još dva sina, Petra i Jovana. Prvi je bio ožeňen i moglo mu je biti oko dvadeset i pet godina, a Jovan, koji je bio godinu dvije mladi od ņega, čuvao je stoku u „Zabrđu“ i rijetko je kad u selo silazio. Sad, pošto „prispje“ Traňo, ispratiše ga na mjesto Jovanovo u Zabrđe, a Jovana pozvaše doma. Bjehu odlučili da i ņega o jeseni žene, i tim pribave i još jednu radnu snagu u kući. I tako naš Traňo sad već bijaše postao u veliko čoban i pravi „planinštak“.

Осим toga, Vukota je imao i jednu kćer, koju nedavno udomi za sinom Đukana Belova iz istoga sela. Ovim brakom oni su samo potvrdjeli staro prijateljstvo, koje je odavno postojalo između ove dvije kuće. Jer niti je Vukota mogao naći čovjeka s kim bi se tako slagao kao s Đukanom, niti je pak Đukan tražio bolega prijatelja od Vukote. U ostalom, više od svega njih je vezivao uzajamni interes, koji je, čini mi se, i bio glavni motiv ovom njihovom prijateljstvu.

Đukan je bio imućan čovjek ali inokosan, i zato je uvijek držao ili „momka“ ili „momicu“, i to najviše radi stoke koje je imao, kao i Vukota, dosta lijep krđ. Među tim, i jedan i drugi imali su veći dio svog imanja u „Zabrđu“, gdje su obično kao suponici svakoga leta izdizali sa stokom na planinu, i tamo ostavali do pozne jeseni. Осим своје стокe, они су још и туђу узимали из жупнијех крајева, која се даје под неком погодбом на летовиште, и тако торили и подобравали ону дивљу бубавицу, коју би, као што сами говораху, без оваквог „дуперисања“ узалуд и сјали. При томе, није им била на одмет ни она корист што су имали од млијека, сира, масла, скорупа и другогa, што би преко лета од стокe накупили.

U Đukana u to vrijeme bijaše pristav neki „Andrija Soldat“, na svu priliku Hrvat i austrijski vojni bjegunac, koji, zajedno do sad s Jovanom a sad već s Traňom i planinkom Stanušom, održavahu cio katun.

Stanuša bijaše sestrična žene Đukanove koja bješe još kao dijete ostala puko siročće bez oca i majke, te je uze tetka k sebi, tobož kao svoje, a u samoj stvari, tek što malo ђjaknu, она им постадe прava слушкиња — и најтеже послове на њу то-вараху.

Sad već bijaše odrasla i „prispjela“ djevojka, a bila je zlopatna i radna za troje drugih. Bilo na prašak, bilo na vršidbu, bilo na listober, jednom riječi bilo na kakvom i da je teškom poslu, nije nijednom momku u radu ustupala. Pa ipak, često bi čula prijekor, kako je bajagi „za dušu drže“, i ako je stostruko zasluživala onaj gorki zalogaj hleba te je u njihovoj kući jela. A što se ruha tiče, ja mislim, najbolje će biti, iz obzira na njen djevojački ponos, da o tome ovdje i ne govorim... Mogu samo toliko napomenuti, da se u tome pogledu ističaše

među svojim drugaricama isto onakvom stranošću, kakvom i Traño odvajашe među svojim drugovima. Pa pošto u ovome dođe lično ne bijaše ni najmañe krivice, to se i otkazujem da iznosim ovdje javno ñen portret. U ostalom, bila je zdrava, snažna, stasita i otresna djevojka i, kad bi se nahodila u drugim, u boljim prilikama, bila bi, što ono vele, djevojka kao ostale djevojke, t. j. od mnogih ružnija a od mnogih i lepša. Sad cio katun, tako reći, višaše o ñenu vratu. Ona muzijaše, siraše, maslo metijaše, skorup skupljaše, gotovljaše, vodu nošaše, i, povrhu svega toga, još i ðmlád čuvaše.

Red je, i ako znam da će to malo koga interesovati, da u kratko opišem ovaj katun, pošto se već slučajno kod ñega nalazimo.

Na prvom mjestu i prije svega, tu bješe podignut „stan“, tako se zove jedna suhotica od dva i pò najviše do tri kvadratna metra, koji je napravljen od prilike u onom stilu i onakvom isto arhitektonskom vještinom, kakvom je i naš praotac Adam morao sebi kuću praviti, ako ju je u opće i pravio pošto su ga iz raja protjerali. Unutra je bilo načičkano, prisloñeno i povješano o kukama sviju mogućih „katunskih“ sudova i sudica, kao: kotlova, kablova, stapova, pućerica, karlica, kutlača i t. d. Tu je u jednom uglu bila i Stanušina postela, koja se je sastojala iz jednoga naramka suhe paprati. Malo dale nalazio se tor, koji se poslije kratka vremena prenošaše s mjesta na mjesto, po jednom povelikom dolu. Ovaj tor sastoji se iz određena broja gotovo kvadratnih ðesa; a broj ovih ðesa zavisi opet od broja i kolićine stoke. Jedan ugao od tora pregrađen je bio jednom naročito za to udešenom pregradom, i to se zove kotac za omlad, t. j. za kozliće i jagañce. Na jednom kraju ovoga koca, namještena bješe horizontalno jedna obična ðesa, s koje štrčaše tako zvana „koliba“, koja bi se po svom obliku najbolje mogla isporediti s polovinom kakvoga ogromnoga kišobrana, kad bi ga onako uzduž na dvoje prerezali. Ona je bila opletena iz jaka pruća i dobro pokrivena ražanom slamom. Kad bi se popeli uz jednu stubicu do vratâ od te kolibe i zavirili unutra, mogli bismo vidjeti s jedne strane gdje visi o remiku jedan stari zardali mušket, a s druge strane o gajtanu jedan dugački jataganernih korica. Ovo je oružje potrebno, u zlu ne

trebalo, da se za svaki slučaj ovdje nađe... Tu bješe i ložnica Trañova i Andrijina. A s protivne strane od kolibe, na dva ćoška od tora, reżahu vezani u singirima „Mrkov“ i „Garov“, koji da se puste mogli bi se slobodno s koja ti drago dva vuka u koštac uhvatiti.

Eto, — i to je sve u glavnim potezima iz čega se sastojaje ovaj katun.

A što se tiče okoline i ñegova položaja, tu bi mučno i sam Turgeñev dobio volju da ga kome opisuje.

To bješe duboka kotlina, okružena sa sviju strana najprije omañim, pa poslije, kao da se u tome nadmetahu, sve višim i višim talasastim bregovima, koji se jedan iza drugoga tako uporno uzdizahu, da se oni krajni pretvarahu u čitava visoka brda, koja do takvoga stepena sužavahu tvoj vidokrug, da ti i samo nebo izgledaše kao kakvo poveliko guvno, koje ti se činaše da bi ga lako mogao kamenom prebaciti. Ovi pak bregovi i brda bijahu obrasli sitnom ali gustom grabovom, jasenovom, leskovom i, iz rijetka, dubovom gorom, iz koje štrčahu ogromni krševi i gembeli, rastureni i razbacani u gomilama na sve strane, da ti se čini kao da se nalaziš pred ruševinama kakve ġinovske građevine iz „hilade i jedne noći“.

Ovdje, od sad, mogli bismo redovno svakoga leta vidjeti Traña gdje skače oko koza i ovaca po onim glavicama, i nekim neartikulovanim glasovima razgovara s ñima, da bi se Bogom zakleo e se lijepo među sobom razumiju. Ako se slučajno odvoji gdjegod u stranu ili izostane od ostaloga stada po neka koza ili ovca, pa počne blejati ili večati, on bi to isto i sam učinio, kao kad bi im se odzivao: ovamo, ovamo! pa poslije bi dodao: brrrr, ili kãc, kãc i, za čudo, brav bi se odmah vratio k stadu! No, ako se slučajno nade po neka tvrdoglavica, pa se ne povrati odmah na ñegov poziv, on bi se onda ozbiljno na ñu nalutio i žestoko bi joj zaprijetio, ali ne već na onom „nemuštem“ nego na čisto „naškom“ jeziku: „Vala kolooko, ili, vala kitoreso, platićeš mi to zanago, ako se ikad ja i ti uhvatimo!“

Po neki put, on bi i zapjevao, kad bi mislio da ga niko ne čuje. Najprije bi se prokašlao, zatim stavio prst u uho, malo otegao vrat, pa ciliknuo iz svega glasa: Sve za slavu Boga

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

milosnoga, a za zdravlje Kńaza svijetloga... pa bi onda stiskao ruku i izmahnuo nom od sebe u vazduh i završio: taaaa! — uobražavajući kao bajagi da puca iz puške.

U več, pošto bi sredili i zatvorili stoku u torinu, ne bi se nikad lijenio da i Stanuši priskoči u pomoć u nenu teškom poslu, i ako ga ona nije nikad za to molila. On je se i s Andrijom lijepo slagao i više puta ostajao sâm kod stoke cio dan, dok bi ovaj, među tim, odnio da proda balu drva čak na „pjacu“, i za ono što bi za nu dobio, kupio sebi duhana i kartica; sebi, velim, jer Traño nije nikad pušio. On je zadovoljan bio kad bi mu Andrija kad i kad donio po koji fišek, da bi mogao po neki put i „ozbiljski“ pucati iz kumbure, što mu je od svega milije bilo.

Među tim, nije mu bilo krivo, kad bi po neki put počeo Andrija da se umiļa i oškoviće oko Stanuše, kao maćak oko ğigerice, pa mu ona podvikne: „Mrš otole laemanski sine, e ću ti sve zube u jabučicu ućerati!“ Andrija bi uvukao vrat u ramena, pa bi, kao ni luk io ni na luk mirisao, pobjegao iz „stana“ kao oparen. Traño bi se samo smiješio i u taj mah slade bi je polubio nego da mu ćovjek dā da se sit cievare najede...

Preko dan, poslije popasa, odgonili su obiće svaki dan stoku na vodopoj i plandište na Uble, gdje, u oskudici vode, dogoñahu gotovo i svi zabrdski ćobani svoju stoku. Ovdje bi on i opet postao predmet zajedlive šale i zadirkivaña cijeloga plandišta. Tek bi ga opazili da se pomoli iza kakvoga ždrijela, odmah bi se digla graja kao da bi kurjaka vidjeli: „Evo divļega ćovjeka! Evo divļega ćovjeka!“ — i cio dan ne bi ga na miru ostavili... S toga se on, kad god mu je to moguće bilo, klonio da dode na Uble, za što mu je i Andrija na ruci često bivao. On bi više puta došao do blizu plandišta, pa onda izostao i sakrio se pod kakvu gredu, umolivši Andriju da mu donese krijući hļeba i vode, i tu bi ostao za sve vrijeme plan-dovaña, i tek bi izašao i pridružio se stoci, pošto bi se razišli svi ćobani iz plandišta. Među tim, ovo strañeñe i uklañañe od društva i od ļudi još ga je više podivļavalo, da je najposlije i izgledao kao pravi divļak. Ona razbarušena kosa, koja mu dijelom štrćaše kroz proderanu kapu a dijelom priklapaše ono „batifogasto“ lice, što mu ispod ne viraše kao buļina ispod

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

slamene strehe, doveo bi u iskušene i najozbiljnijega čovjeka da mu se nasmije.

„Divlji čovjek! Divlji čovjek!“ ovako ga sad zvalu i seoska djeca, kad god bi se pojavio na ulici, za ono kratko vrijeme kad će se po neki put preko zime doći sa stokom u selo.

Pošto se s katuna podigne, a ovo biva obično o sv. Tomi, suponici se razdijele: tuđu stoku predadu onima čija je i bila, a sa svojom silaze na zimmicu u selo. Ali Traño je bio i ovdje izuzetak. Oni su imali, od prilike na polovinu puta između sela i Zabrđa, u tako zvanim Podinama, jedno prilično veliko imaće i dovoljno suhote i za stoku i za čobane, pa, mjesto u selu, njihova je stoka obično tu zimovala. Iz rijetka je u selo i silazila, t. j. u slučaju velikih snjegova, gdje je ostavala dok bi pojela ono malo piće te je za ovakve prilike u selu čuvana, a to je trajalo najviše petnaest, dvadeset dana.

Eto, za toliko i u takvim slučajevima, i naš Traño javio bi se u selu, i to samo da mu se nasmiju i narugaju.

(*Svršiće se.*)

МУДРЕ ИЗРЕКЕ.

— X. —

1. Вријеме је тајна, коју ми својевољно дијелимо у прошлост и будућност. У себи, скоро бездвојбено, није него неизмјерна и непомична садашњост. *Ханибал Постари.*

2. Простор није дискурсивна представа, или, по обичном изразу, опћа представа одношаја међу стварима; он је чисто сазнање. Ми не можемо себи представити већ само један простор. Простор се представља као бескрајна величина.*)

Кант.

3. Живот је људски кратко цвјетање а дуго већуће.

Немачка изрека.

*) Аристотел је казао: „Нек питају слијешци што је љепота.“ По томе примјеру могло би се рећи: Нек здрав разум ријешити питање, има ли или нема међа, која затвара небо.

DANIELE CORTIS.

— Antonio Fogazzarro. —

Glava XVI. (17)

U Parlamentu.

— Znala sam ja! reče Jeleni ispod glasa kontesa Tarkvinija, mahajući se vrlo lutito jer dvorana bijaše gotovo prazna, došle smo uru prije. Dobro sam ti rekla! Dosta je bilo doći na dvije i pô.

Mnoge mahalice reskim i suhim glasom udarahu istu tačku u desnoj tribuni predsjedništva. Druge mjerahu, spokojne i spore, trajaše flegmatične ustrpljivosti, spokojna zadovolstva; ili hod kakve misli na putu sasvim udałenu od Montečitorija. Jedan iskusni gospodin pokazivaše nekim gospođama dvoranu i tribune, stvari i lica, govoreći glasno, tražeći na licu susjedâ divljeće i poštovaće, koje zasluživaše njegovo iskustvo. Ali se gospode rade između sebe pogledahu ispod oka. Samo kada bi koji zastupnik ušao u dvoranu a iskusni bi gospodin kazao njegovo ime, lepeze bi umukle, klobučići bi se ispružili put velike praznine. Kontesa Tarkvinija, vrlo elegantna, u hałini na kostañ i vrlo jasno na nebo, su dvije grivne od glatka zlata, široke četiri prsta, privlačaše najviše pogledâ. Izgledaše starija sestra Jelenina. Ova, u crnu, bez drugih nakita osim turkiznog križa o vratu, bijaše na mucu radi nestrpljivosti svoje majke, radi neiscrpnog brbljaña onoga gospodina, radi toga što se nahodi ondje među toliko nepoznate čeljadi i na očima tolike druge, s onim što imaše u srcu. Bilo bi joj bilo dosta vidjeti Cortisa da se oslobodi te neugodnosti; ali Cortis ne bješe još ušao u dvoranu. Malo zastupnika pisahu na svojim sjedalima, drugi obilažahu po isječcima s rukama u ġepu, treći se razgovarahu u polukrugu i gledahu tribune. Jedan od ovih potoñih, poštovani S., poznanik kuće Carrè, ugleda kontesu Tarkviniju; poleti odmah u tribunu, ponudi se kontesi u koliko je mogla od ñega šta želeti u Rimu. Ona mu odgovaraše sjajnim posmijesima, sva crvena od radosti zbog ove javne poča-

sti. S. ne bijaše u prvi mah prepoznao Jelenu te se izvине kako je bole umio, reče da je mislio e je u Sićiliji.

— To je u Vas stara i vrlo čvrsta vjera, reče Jelena sa svojim finim smiješkom. Držali ste da sam u Sićiliji i kada me vidaste u Rimu.

On se sav zacrveni, stade se braniti, ali ga Jelena odmah prekide, pitajući ga što će predstavljati taj dan u parlamentu.

— Eh! odgovori S. Najprije ima financijalni iskaz. Nijeste znali? Za to vidite da su sve tribune ovako pune. A za tim, ovo ćete znati bole od mene, ima *coup d'état* što će ga učiniti Cortis.

— Oh! usklikne kontesa. Što? Nama nije rekao ništa.

— Onda ne će bit istina. Znete li da su ínegovi birači ustali proti ínemu? Govori se da hoće da preda ostavku kao zastupnik govorom . . . veoma smionim, u najmañu.

Susjedi gledahu S-a, slušahu pažljivo. Po íneki se obrtaše da ispod glasa ponovi vijest. Jedan koji ne bijaše dobro čuo, šapnu: — Ko? Bi mu odgovoreno istim tonom: — „Cortis, onaj klerikalac“. Jelena ču; prostrijeli onoga te bješe to rekao hladnim, prezirnim pogledom. Kontesa Tarkvinija bijaše sasvim neutješna, ne hoćaše vjerovati, pitaše T-a, kako i kada i od koga je potekao taj glas. Znala je za prosvjed, ali je znala i da su se mnogi potpisnici bili već pokajali. T. odgovori su malo neodređenih fraza, izvине se što se ne može više zadržati i oprostí se.

— Kadar je, znaš! šapnu kontesa ispod glasa kéeri. Zavrti mu, koji put! Pa ne reći ništa! I ova nam se htjela! Kunem se, netom počne govoriti, idem s bogom.

— Zašto?

— Jer ko zna što će se dogoditi, pa onda će mi biti zlo. Oh Gospodine, jesi li ti od kamena? Eh, idem, idem s bogom. Reci istinu, bi li ti ostala ovdje?

— Svakako.

— Dobro, pak neka mi dođu reći

Razgovarahu se šapčući, i posljedña fraza kontese Tarkvinije bijaše još i mañe nego šapat, ali je Jelena ču, usplamti u licu od ijeda, pogađajuć optužbu kojoj je znala da nije dala povoda nikakvim očitim djelom.

— Što? reče ona.

— Ništa.

U istinu niko ne bijaše govorio kontesi Tarkviniji o sum-nivim ljubaznostima između Cortisa i kćeri joj; ali jedna pobožna duša bješe joj pisala nazad mnogo vremena, s dobrom namje-rom. Jelena ne otvori više usta. Srce joj jako kucaše od boli, od jeda, od muke, kao da je koje neučtivo radoznalo oko za-virilo kradom u ņ. I sada bi gotovo i ona bila htjela otići; mrzjelo je stajati ondje, činaše joj se kad uđe Cortis i kada stane govoriti, da će trebati da se vide ņezine misli. U toliko je mahalica kontese Tarkvinije udarala neprestano o vazduh, zlo-voľnije nego igda.

— Kako je dosadno! reče ona.

Neka gospođa kraj ņe promrmla bojaŭljivo:

— Bili su mi rekli da poćiņe na uru.

Kontesa Tarkvinija ne odgovori. Ne bijaše zakašņeņe ņto je najviše mućaše.

— Sada će odmah poćeti, reče iskusni gospodin. Vidite li onoga zastupnika koji se spravľa da piše, onamo gore, na kraju drugoga isjećka? Ono je Minghetti. Oh, evo Depretisa!

Kontesa zaboravi za ćas svoje jade da i ona kao i druge pogleda ministra koji je s desne ulazio svojim umornim korakom. Jedna gospodica reče ispod glasa:

— Kako je star!

— Gledaj, primjeti kontesa Tarkvinija svojoj kćeri, nije li puki lekarnik iz Passa di Rovese! Ma puki!

Jelena je ne slušaše. I ona se bješe trgľa videći gdje ulazi ministar; bješe joj kao da je ko udario, jer űivľe osjećaše za-kašņeņe Cortisovo. Srce joj jako lupaše. „Da nije bolestan!“ mišľaše. I vidaše ga u posteli uűarena lica, oći sijevajućih od groznice.

— Nema još predsjednika, reče neko. Obićno je na svome mjestu pō ure prije.

Tada neki gospodin, koji je pred malo ćasaka bio ušao, primjeti da ga je vidio izaći iz predsjednišтва skupa sa zastup-nikom Cortisom.

— Eto? šapnu kontesa Tarkvinija. Je si li ćula? Biće se sporazumjeli o onom govoru. Nema sumņe!...

— Farini, Farini! reče iskusni gospodin svojim susjedama. Gledajte Farinija.

Časni predsjednik od parlamenta žurno ude, te, izmijenivši malo riječi s nekim od ureda predsjedničkoga, uze svoje mjesto. Jelena čekaše uzrujana srca da neko drugi ude iza nje.

Ude časni ministar Magliani; udoše poslužnici s lisnicama i položise ih na ministarsku klupu. Za nima ude raspršano tri-desetak zastupnika; zvonce predsjednikovo prekide svojim nervoznim glasićem žamor razgovorâ, jedan tajnik poče čitati dosadno i glasno nešto, na što niko ne obraćaše pažnje. Cortisa još nema. Ali je Jelena znala da se razgovarao s predsjednikom te bijaše mirnija.

— Gdje je Cortisovo mjesto? upita je majka. Jelena nije znala. Vješti se gospodin požuri da odgovori medenom službenošću:

— Ondje, gospodo, u trećem isječku, blizu onoga blijedoga zastupnika crne brade. Eno zastupnika Cortisa. Baš dolazi. Ondje gospodo.

Jelena gledaše na desno, a Cortis ulažaše s lijeve, pod ruku s jednim drugim zastupnikom. Lagano prijede polukrug i uspe se na svoje mjesto, i ne podignuvši glavu na tribunu. Jelena ga ne vidaše dobro u licu, ali nešto u njegovu hodu, u njegovu držađu boljaše je u srcu.

— Ala je propao Danijel, reče kontesa Tarkvinija. Izgleda starac. Ne?

Jelena ne odgovori.

Neko učini „sss!“ jer je predsjednik čitao nešto što pobuđivaše pažnju parlamenta. U tribuni svi napiñahu uši.

— Ostavka, reče neko, pošto je predsjednik dovršio čitaće.

— Čija?

Ime se nije razumjelo, ali Cortis nije za stalno. Mir, mir! Jedan je zastupnik pitao riječ. Ko je? Ovaj; ne, onaj drugi! C. je koji predlaže da se ostavka ne primi, već da se časnom P-u podijeli mjeseć dana dopusta. Po tribunama se žamori i veli se: „Obična komedija“. Diže se drugi zastupnik, pa treći, pa četvrti. Svi udaraju istu muziku. Prijedlog je stavljen na glasovanje, skupština odobrava. Tada se Cortis diže i nestalnim glasom veli ono što izvješćuju parlamentski spisi.

Cortis. Pitam riječ.

Predsjednik. O čemu?

Cortis. Za jednu izjavu. No pošto ne ću da dosađujem parlamentu koji je s pravom nestrpljiv da čuje časnoga Maglianija, molim časnoga predsjednika da mi ostavi riječ odmah iza financijalnog iskaza.

Predsjednik. Dobro je.

Dok se izmjenivahu ove riječi, Jelena ne bješe ni trenula.

— Hajde da, reče joj majka, čućemo Maglianija, pak ćemo otići s bogom. Je si li čula kakav je glas imao Danijel. Onaj momak nije dobro.

Jelena sve mučашe, gledajući Cortisa uprtim i tamnim pogledom koji odavaše akutnu intenzivnost strasti u njoj. On stajaše ondje s laktima na klupi, s glavom među rukama. Ne dizaše je nikada, a Jelenu je to bolelo. Lutila se u isto doba što je to boli, preziraše tu ludu žicu samožubla svojega srca. Kako da on ne bude sav zaduben u svoj govor, kako da misli o njoj?

U toliko je ministar počeo govoriti. Gotovo svi zastupnici bjehu sišli na dōne klupe da ga bole čuju. S tribune predsjedništva vidaše se dole negova bijela glava kako se okreće, sada na desno, sada na lijevo, kako se u rijetkim časovima muka sagiba nad hartije rasporedane na klupi, da pogleda jednu brojku pa da se opet digne; tekuća riječ izlagaše neprekidno stvari javne financije s velikom vještinom kojoj se jedan divlaše a drugi je žalaše. U govoru časnoga ministra ne bijaše nikada govorničkih efekata; ali se ipak svaki čas krilio šapat odobravaña po dvorani ovladanoj ne toliko od čovjekova uma, ne toliko od dubokoga poznavaña svakoga najmañega sastava negove oblasti, otajne stvari za većinu, koliko od glasa negovih smionih pothvata i, nada sve, od sjaja negove vanredne sreće.

— Biće i ovo neka zabava, šapne kontesa nakon malo vremena. Meni diže dah. A koliko će trajati?

— Ne znam, odgovori Jelena suho. Ja već ostajem i poslije.

— Amen, odgovori majka.

Prolažahu brojke, prolažahu tanka razlagaña, ali je malo što dopiralo do tribune predsjedništva. Svaki čas bi se ko digao i spuzao se poprijeko, na prstima od noga, mimo sjedala. Malo je ko ustrajao da gleda ministrov govor i da čuje povla-

divańa skupštine. Naprotiv, javne tribune vrvľahu svijetom. Iz tribune senatorske Clenezzi često pogledaše na gospode; nastojaše da ga vide, ali uzalud. Od jednom ministar umuče i sjede. Neki se žamor diže iz dna od dvorane, kao kad se oblak muha na jednom dignu s hrane.

— Evo nas, reče kontesa Tarkvinija. Što radi Cortis?

Cortis onoga časa stavľaše na klupu prekrštene ruke, a na ruke glavu. Nije bio ņega red. Jedan drugi ministar ustade da prekaže nekakav izvještaj; pa za ņim časni Magliani, koji je bio pitao samo da počine pet minuta, nastavi svoj govor. Jelena je bila vrlo nemirna. Vidaše da se Cortis ćuti zlo; bojala se da ne će moći govoriti kako bi umio, te da će s toga moralno patiti. Bila bi htjela vidjeti ga da je ustao i da ide s bogom: ľutala se na one zastupnike, ņegove susjede, što se ne miću i ne pitaju ga da nije bolestan, što ga ne svjetuju da se udaļi. Dakle Cortis nema prijatelĀ u ćitavom parlamentu? Ćežńa je morila da ona side, da ga izvede na dvor. Pomišľaše ne bi li na koji naćin mogla zamoliti za to T-a. Pozajmi naoćnike u jedne gospode do sebe da ga ugleda, da mu namigne, ako je moguće, da dođe u tribunu. Ali prije pogleda Cortisa. U onom ćasu neko ga pokuca po ramenima. On se trže, diže glavu. Sada ga Jelena mogne vidjeti lijepo u licu. Bijaše jako ražaren, možda za to što je stajao toľiko vremena s glavom na klupi. Vidje ga gdje je izmijenio malo rijeći s onim gospodinom što ga bješe dodirnuo i gdje maše glavom u znak odrićańa; pak gdje je ćaskom pogledao put tribune, ne kazujući da je ikoga poznao te se polagano vratio u prijašńi polořaj. A onaj drugi ne govoraše mu više, ne vodaše ga odmah izvan parlamenta! T. bješe pařljiv na ministrov govor, ne gledaše nikada na tribunu. Jelena je gotovo htjela sići u ured u ulici „della Missione“ i dati pozvati Cortisa. Ali ne: ako razmišľa o svome govoru poziv ne bi bio zgodan. Mogla bi mjesto toga dozvati T-a? U toľiko ministar dovrši svoj govor sred pľeskańa i *bravo*. Zastupnici sa svih strana zgrtahu se oko ņega. I u tribunama se mnogo ćeľadi micalo da izade.

— Draga moja, reče kontesa Tarkvinija, dakle baš ne ćemo ići?

Jelena ne odgovori; možda nije ni ćula. Stajalaše uspravna

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

tijela, s rukama na prslonu od tribune, čekajući, gotovo i ne dišući, da predsjednik dá riječ Cortisu.

— Sada će se dvorana isprazniti, reče iskusni gospodin.

Naprotiv, gotovo svi časni zastupnici zauzeše opet svoja mjesta.

— Časni Cortis ima riječ, reče predsjednik.

Jelenine oči ne hoteći se okretoše na časovnik, što bijaše prama ņoj. Kazivaše tri i pedeset i pet.

Cortis ustade. Sa svake strane od parlamenta, osim sredine, gledahu svi u ņ, u raznim položajima, od žive radoznalosti do prezirne nebrige i pretečne presude. U sredini, čije su neke nadute osredņnosti bile čule ņegove sarkazme, razgovarahu se i smijahu, uz prkos predsjednikova zvonca; radi čega Jelena zelena grizaše se za usne. On kao da čekaše mir, s tijelom prignutim nad klupom, o koju upiraše ruke. Predsjednik zazvoni još jednom i reče:

— Govorite ipak, časni Cortisu.

Isti čas Cortis poče:

— Treba da zamolim parlamenat Zastade, tražeći riječ. Stavi jednu ruku na čelo, pa prihvati iznemoglim glasom:

— Staņe moga zdravļa prinudava me da, prije svega, molim parlamenat da mi bude blag.

Zastade još jednom, da se možda u sebi napregne, da iza-zove na kušņu snagu duševnu i tjelesnu. Kao da ņegov glas bješe oživio kada reče:

— Jamačno će parlamenat odgoditi danas svoje sjednice s toga ne mogu odgoditi jedno djelo, koje smatram da sam du-žan svojim biračima, svome zavičaju i sebi samome.

— Prije nego izađem iz ove ograde možda za uvijek“ Kad reče *možda za uvijek*, činaše se da ga izdaje glas, da mu se jezik zaplice. Izgovori još malo nerazumljivih riječi, i bio bi se srušio na klupu da drugovi ne pritrčeaše i ne uzdržaše ga. Ču se jedan krik iz tribune predsjedništva, ali se niko na to ne osvrte. Poslužnici i zastupnici stjecali su se oko klupe Cortisa, kojega odniješe odmah izvan dvorane.

Jelena isprva ne bijaše razumjela, bila se prignula na-prijed da razabere riječi koje joj se izmicahu. Ali videći pak gdje su susjedi pritrčali, videći ga gdje je klonuo u ņihove

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

ruke, skoči na noge, ciknu zagušenim krikom gledajući onamo, gdje su sada gledali svi iz svijeh tribuna, ispružajući se na dvor, pećući se na sjedala, praveći na prislonima vijenac ispruženih pohlepnih lica. Kada Cortisa dva njegova druga digoše kao mrtva i odnesoše, ona, u tren od oka, a da ni drugi ni ona sama ne mogaše reći kako, otrže se od majke koja sva drhćući bješe je uhvatila grčevitim rukama, izleti iz tribune.

Jedan poslužnik, videći gdje jedna gospoda trči izvan sebe, blijeda i preobražena, htjede je zadržati da je zapita što hoće; ali ga ona odbi zapovjednim pokretom lijepe ruke, prode daļe, te izade u hodnik u koji vode tribune onoga krila od parlamenta. Hodnik bijaše prazan, nijem. Zaustavi se časkom, ne znajući se snaći na koju će stranu. Tada jedan gospodin te bješe izašao za njom, stiže je.

— Gospodice, reče on, ne plašite se, ne će biti ništa; hod'te ka gospodi mami, kojoj je takode malo pozlilo.

Riječ „gospodica“, koja u onom času mogaše toliko značiti, bila bi probola Jelenu da joj sva duša i sva nezina čustva ne bijahu drugovdje. Pričini joj se da čuje zvuk korakâ i glasova na lijevu; otrča onamo, ne odgovorivši, i nade se na vrh velikih stuba te vode u sobe predsjedništva.

Gomila čeladi je uzlazila. T. i neki drugi, videći Jelenu, stupiše naprijed, odvedoše je na stranu, da ne vidi Cortisa kojega su nosili gore, za njima.

— Nije ništa, barunico, reče T. Onesviješćenje, mala stvar, proći će odmah.

— Ništa, ništa, ponavlaše drugi, budite mirna.

— Gdje je? Hoću da ga vidim, reče Jelena grčevito. Ima li liječnik? Hoću da ga dvorim. Rodak mi je!

— Ali da, ali da, navalivahu oni, vidjećete ga, dvorićete ga. Ima ministar B., ima G. Sada mu treba samo mira, umiriti se.

Dva tri druga zastupnika pridružiše se im se, napraviše ogradu oko Jelene, dok je u toliko tužna povorka hitno prolazila; ulazila u sobe predsjedništva.

Jelena to primijeti, ne reče ništa, htjede da nasrne put vrata; zadržase je. Odmah se uspreže, zamoli T-a da pođe do nezine majke u tribunu; zamoli druge slatko, gotovo smiješeći se, da je puste ući k bolesniku, govoriti s liječnicima. Za

nu je, reče, neizvjesnost gora od svake bolne zbile. Tada je pustiše s poštovanjem proći. Neko što uzlazaše uza stepenice i ne mogaše je vidjeti, reče glasno:

— Odnijeli su ga onamo? Zla kob; ono je soba bijednoga

I spomenu nekoga mladoga Lombardanina, vrlo pametna i vatrena čovjeka, kojega je nesreća takode zatekla na njegovu zastupničkom mjestu i koji je bio umro u sobi u koju su bili ponijeli Cortisa. Jelena ču, zaustavi se časkom, stavljajući ruku na sree, pak uđe u jedno tamno predsoblje, puno čeladi koja govoraše ispod glasa. Neko davaše naredaba iz još tamnije sobe na lijevo; iz jedne u drugu poslužnici su neprestano ulazili i izlazili. Malo svjetlosti ulazilo je kroz rastvorena vrata jedne druge svijetle, elegantne sobe. Jelena okrenu na lijevo put onoga gospodina koji davaše naredbe. On joj reče naprasito:

— Jeste li Vi žena? Sestra?

— Ne.

— Dobro, oprostite; sada se ne ulazi.

— Ali hoću da znam dočeka Jelena dreždeći.

— Što? Ono, što niko ne zna? Moći ćete ući kašnje. Čekajte tu.

Ukaže joj svijetlu sobu, uđe opet k bolesniku s jednim poslužnikom koji bješe tada došao noseći nešto, i zatvori vrata za sobom.

Tada onaj zastupnik koji joj bješe govorio skupa sa T.om, približi se Jeleni, reče joj da se regbi radi o nastupu kongestije u moždanima, svakako ne sasvim lakom, ali ni mnogo teškom. Bjehu položili bolesnika u nasloñač te mu prepravljahu postelju. Uvjeri je da sada ne može učiniti ništa: nézino će djelovanje za cijelo biti od koristi doenije. Ude s nom u svijetlu sobu, posadi je na divan, kraj vrata odakle se ne vidaše kako ljudi prolaze u predsoblju.

— Vi se ne ćete ćutjeti dobro, reče on. Biće Vam potreba od čega.

Jelena odmahne glavom, šapne jedno gotovo nerazumivo *hvala*, gledajući žižak koji je gorio na stolu ispred ne, premda ne bijahu još pet ura.

— Sjednice svršavaju kasno, a ovdje se svjetiljke uvijek rano pale, primijeti onaj samo da nešto reče.

Ona ne odgovori. Nakon malo zamoli ga da se ne muči stojeći ondje s ņom, kada može ostati posve dobro sama. U to uđe T. Kontesa Tarkvinija bješe u hodniku gdje čekaše svoju kćer. Jelena oskoči s divana, stiže kontesu koja idaje ispod ruke sa senatorom Clenezzi i regbi jedva se držaše.

— Oh Bože, Jeleno, reče ona, ostavlaš me u ovakom staću! Hajdemo kući, zakliĆem te. Ja nemam više daha, nemam noga: ne mogu činiti ništa, ne mogu stajati ovdje!

— Ohrabri se, mamu, odgovori Jelena. Sada ne ću. Doći ću doenije ako uzmu; kada se vidi kako je bolest okrenula. Pa ću se vratiti, naravno. Ja sam jaka, mogu ga vrlo dobro dvoriti.

— Oh Bože, a sada ne ćeš?

— Ali ne, sada molim senatora da uzme kola i da te povede u hōtel.

— Promislite, promislite! ponavljaše senator sa svojim poštenim ozbiljnim licem, punim bola. Raspolagajte. Ja ću otpratiti kontesu kući, pak ću doći po Vas, ako hoćete.

— Ne treba, žurno odgovori Jelena. Ja Vam sada baš tačno ne mogu kazati kada ću doći.

— Mislim, šapnu senator, približujući lice ņezinom, da će do koji čas banuti gospođa koja je jutros stigla.

Jelena se uprepasti.

— Ne znam, ništa ne znam, reče ona. Ja ću se vratiti za stalno ovdje na svaki naćin.

— Jeleno, Jeleno, zajeca joj majka, promisli da ni ti nemaš zdravla na odmet.

Jelena se namrgodi, sleže prezirno ramenima.

— Sada idem, reče ona, i šmignu s bogom, išćeze u predsoble. Čas doenije ušula se za nekim poslužnikom u bolesnikovu sobu.

Izade nakon dvije ure, sved veoma blijeda, ali mirna, zadrža se s ņekim časnim ćlanovima predsjednićkog ureda, koji joj ponudiše s najvećom uslužnošću što god bi žejala; uvjeriše je da će se učiniti sve moguće za Cortisa, o kojemu govorahu s najživljim poštovaĆem i simpatijom. Izraziše pak svoje ćvrsto uvjerenje da se može smatrati da je bolest već savladana puštaĆem krvi koje je odmah izvršeno. Jelena zaiska samo da

pošale jedan telegram, koji upravi kontu Lau, ovoga sadržaja:
„Danijel pôteže bolestan. Trebaš mi ti, odmah.“

Otpremi zatim jednu pisanu poruku senatoru Clenezzi, obavješujući ga da se ne može maknuti, nemoj da bi bila od prijeko nužde svojoj majci, i ude opet ka Cortisu, kraj kojega bijaše sada jedno drugo čelade: neka duga i mršava gospoda koja je svako nekoliko izlazila da ječi i plače.

Preveo s italijanskoga

Arsen Wenzelides.

ХАЦИ-АБРЕК.

— М. Ј. Љермонтов. —

(Крај).

Хаџи-Абрек.

Љубав!... А да л' среће има
Оном, кога јад прожима,
Који све је изгубио,
Што је им'о и љубио?
Таква срећа крви тражи,
Да јад срца њом ублажи....
Њом се људи тјеше тада,
Кад ишчезне друга срећа,
Кад настане туга већа,
Као што је мени сада.
Та нас срећа често спрете
И прати нас живот цио....
Не бих један час освете
За сав свијет испустио!

Лејила.

Ти си блијед?

Хаџи-Абрек.

Слушај саде,
Давно ј' било, једног брата
Ја сам им'о и тај паде

Од танета Беј-Булата;
 У јуначком није боју,
 Већ без славе мучки пао
 И освету мени своју
 На смрти је завјештао.
 Убицу сам брзо стиг'о
 И јагаган веће диг'о,
 Ал' помислих: »Не, то није
 Та освета, која ми је
 Завјештана! Зар час један
 Да зам'јени живот б'један?...
 И он макар нешто љуби,
 Нека му се то погуби!«
 Свршено је! Зора веће
 Затећи те живу не ће.
 Гледај како сунце пада,
 Смрт ти оно носи сада!...
 Кад си данас лице своје
 Први пут ми показала,
 Срце моје дрхтало је,
 На душу ми туга пала.
 Све ишчезе... часак ту је,
 Да се клетва испуњује!

У самртном страху томе,
 Што овлада сада њоме,
 Сва блиједа преда њ клече,
 А за сузом суза тече:
 »Не гледај ме само тако,
 »Очи су ти прави пак'о!
 »Р'јечи твоје, р'јечи оне
 »К'о самрт ме сада гоне....
 »Зар ти немаш бар милости
 »Спрам створења невинога?
 »Зар ни сузе ни жалости
 »Не дирају срца твога?
 »Рано ми је крај дошао,
 »Зар ти није тога жао?

- >Остави ми живот, младост!
 >Јеси л' знао, што је радост?
 >Јеси л' икад љубљен био?
 >Јеси л' икад ти љубио?...<

Хади-Абрек мрачан пути,
 Чело му се само мути:
 >Твоје очи не гледају
 >Мојих суза, мојег јада....
 >Ах!... Боже!... Ах!... нека сада
 >Гром и муње... зас'јевају!...<

Сабља с'јевну, у два пута,
 Глава јој се отколута...
 Крвавом је диже руком,
 И оптрицу сабље своје
 Равнодушно отро је
 Њене косе дивним струком.
 Коњ поплашен изненада
 У даљину само граби,
 И пјена га већ спопада,
 А корак му још не слаби;
 С гривом му се вјетар титра,
 Из копита муња сине,
 А он као стр'јела хитра
 Већ замиче за планине.

Сунце зађе, тек што није
 Ноћ на земљу пала лака;
 Са висова кавкаскије'
 Уздиг'о се прам облака,
 Изнад гора тихо ходе
 И без свезе игру воде;
 Спрам мјесеца роса пала
 На лишћу се заблистала.
 Поточић се мутан ваља,
 Пјена бије испод траве
 И кроз маглу се помаља
 Као очи мртве главе.

О путниче, дед полегни
 По свом коњу; тјерај само,
 Бичем махни, узде стегни,
 Да раније стигнеш тамо.
 Још те није потјерао
 Ни зв'јер какав, ни дух зао,
 Ал' се моли, — то је сада
 Лијек души која страда.

- »Ха, коњицу, добро моје!
 »Што си очи оборно?
 »Што се плашиш? Камен то је,
 »Што га поток угладио...
 »Не бојиш се ваљда змије,
 »Што се у жбун тамо крије?...
 »Кад сам у крв огрезао,
 »Гривом сам је твојом прао;
 »Кад сам пута изгубио,
 »Избавитељ ти си био;
 »Кад се вратим, ја ћу знати
 »Достојно те даривати. —
 »Давно л' бјеше, када смо се
 »Оба млада ми здружили.
 »Што си пјеном покрио се?
 »Што ми дахћеш, друже мили?
 »Тек што мјесец стиг'о није,
 »Да дрвета обасјава,
 »А за њим се поље крије,
 »Гдје у мраку село спава;
 »Тамо ватре засијаће,
 »Гдје пастири ноћивају,
 »У ергели коњи стаће
 »Кроз тишину да рзају,
 »И око те започеће
 »Да се купе, али веће
 »Кад ме виде, од стра' тада
 »Побјегнуће сви назада:
 »Ми смо, чуће из далека,
 »На које се жељно чека!...«

Још сванула зора није,
 Ауј Цемат мирно снови,
 Само старац у њем бдије,
 Жељно зору очекује;
 Непокретно покрај пута
 На камену хладном сједи,
 Срца јадна, ока мутна,
 У даљину жудно гледи.

»Ко ли је то, што ј' полако
 »Низ планину сада сја'о?
 »Коњиц му је сус'о јако,
 »Тек што није под њим пао;
 »Под доламу нешто скрио,
 »Чврсто руком ухватио.«
 И старац се развесели,
 Па у мисли себи вели:
 »Дар, сигурно, драгоцени
 »Од ње сада носи мени!«

Коњаник је брзо стиг'о,
 А коња је оставио,
 Па дрхтавом руком диг'о
 Дар, што га је чврсто крио,
 Рука клону — дар крвави
 На зелену паде траву.
 Старац гледа — Боже прави! —
 Лејилину милу главу!...
 У безумном усхићењу
 Подиг'о је главу њену,
 На уснама предао је
 Њој пошљедње муке своје;
 Све је своје, живот цио
 У пољубац један слио.
 Доста су му јадâ вали
 Б'једно срце растрзали!
 К'о нит стара срце труло,
 На пр'јечац је препукнуло,

Неста бора мрачним челом,
 Смрт их покри блједим велом.
 Душа му је одлетела
 Тако брзо, да ј' мисао,
 За којом је он дисао,
 Траг на лицу оставила.

Хаџи Абрек шутио је,
 Није му се зачудио,
 Па на коња скочио је
 И у гори за час био.

До године путници су
 У гудури једној били,
 Ту су напли и на вису
 Два тијела сахранили,
 Обливена крвљу оба,
 На челу им печат злоба
 Ударила, а тијела
 Трунути им већ почела.
 Одвратна им бјеше слика
 Та два друга — разбојника!
 Може бити машта бјеше,
 Ал' путници увидјеше
 По лицу им траг од рана.
 Одјећа им сачувана
 Доста бјеше и богата;
 Кад су боље загледали,
 Познали су Беј-Булата,
 Али другог н'јесу знали.

Гељего, маја 1903.

PROLEĆE BEZ SVJETLOSTI.

— Corrado Ricci. —

Mladost ima neobjasnivih tuga. Niko ne može biti preturio vrijeme između petnaeste i dvadesete godine, a da nije osjetio preteških dosada koje se ne dadu tačno odrediti.

Je li bujnost života uzrok ovoga neraspoloženja? Je li duša te se budi na nove osjećaje? Je li srce te ima potrebu da se prigne kojoj preljubljenoj formi?

U ovome pogledu nije istina da su one godine najveselije u životu. Mnogi ne bi ih htjeli opet proživjeti ni za cijelo blago ovoga svijeta.

Čovjeka okupljaju teške misli, a mladić ih sam sebi zadaje; ali između misli i misli umišljena može biti da zadaje najviše boli.

Zašto je mladić u petnaestoj godini onako tužan kad sunce tiho zalazi na pustome polju? Zašto prebira na nebu oblake i u nestalnosti njihovih profila razbira rijeke i brda i slike koje se polagano raspršavaju? Zašto nekih dana onolika žela za plaćem bez ikakva uzroka?

I sve se ovo događa mladićima zdravim, jakim, dobro razvijenim, jer je kod nesretnijeh sa svim razumiva žalost i u lepšim godinama. Žučkasta blijeda grbave djece često je plod neprestanoga nezadovoljstva koje ih draži. No ko može ostati hladan gledajući pred sobom slijepo dijete? Kako je duboko tužan onaj posmijeh te steže njegove usne, kada diže lice put neba koje ne vidi? Zašto je onim jadnicima, kojima je zakraćen očni vid, milo stajati na suncu?

Nema radosti ni žalosti djetinje, u koju ne bi bilo ugodno ili korisno udupsti se.

Ludo je ispitivati držanje ljudskoga srca, kad je naučilo pretvarati se. Treba zagledati u čovječiju dušu dok je rastvorena kao ninfea na površini vode, jer, kad je ljubav takne, utaja se i sakrije.

Nekada bi u Boloñi slijepu djecu naučili strugati uz violin. Danas ih je milostiva briga nekolicine ljudi sakupila u zavod, gdje se uče svemu što slijepac može da nauči. I ako ne

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

svi, mnogi udaraju klavir, i ne udaraju ga boje od zdrave djece, jer je predrasuda da slijepac boje osjeća muziku.

Jedne večeri, u nekoj kući gdje se igralo, vidjesmo jednoga od ovih bijednih slijepaca te, plaćen, udaraše igre uz tarlabuku i vesele čeladi koja ne razumijevaše njegovu nesreću. Njegova nas nazočnost rastuži na nevjerovatan način, te ne mogasmo daje da uživamo u lepotama ondje sakupljenim. Posadismo se kraj slijepca i ostadosmo tu skoro cijelu večer, ne skidajući oka s njega, obuzeti njegovom teškom nesrećom.

Udarajući, micaše samo rukama i prstima. U ostalom, a zašto bi i sagibao glavu, kad mu ništa ne može kroz oči u pamet da ude? Rodio se slijep i s osjećajem svjetlosti falila mu je svaka želja. Ne bješe nikada vidio lica svoje matere; ne bješe nikad srio ženskoga posmijeha. Uzalud je za ņ proleće bacalo travu po bregovima, i posipalo svaki obronak cvijećem. Uzalud su oblaci nebom prolazili i u večer zvijezde sjale.

Tmine ga bjehu opasale, a u tminama niko se ne kreće.

*

Slijepac sviraše na dugo, bez prekida, uprav bijesnom tačnošću ritma. Gospodice nalažahu da se ovako divno igra, i poñeka milostivija, proljetajući valcerom mimo ņ, nađe vremena da mu dovikne: „Dobro . . . nastavi . . . nastavi . . .“

I slijepac je nastavljao, ne sagibajući se. Samo je njegovo lice ostavila ona obična bledeća i obrazi mu se zaplamtješe od truda i mile mu pohvale. Na njegove usne bješe se navukao tužni posmijeh. Rekao bi da je mučenik.

Kadriļ mu je donio živo pleskañe. Udarao je sa zanosom koji brzo prijede i na igrače. Svi se bijahu podali veseļu, sridačnosti. Rijeći i posmijesi, stiskañe ruka i pogledi puni žara susretahu se i izmjeñivahu neprestano, a velik dio zasluge za to pripadaše bijednome slijepcu.

Je li to prvi put bilo da ga obasipaju hvalama? Lagano drhtañe prsta odavaše njegovu uzrujanost. I kad nije udarao, stajaše nepomičan pred klavirom. Malo počine, pak kao intermezzo, koji bi usred radosti potsjetio da duša ima vječnih tuga, započe polako „Proletnu Pjesmu“ Roberta Schumann-a.

Gospodice u to prolažahu ispod ruke sa svojim kavalijerima u *buffet*. Dvorana se ispražniavaše, a muk i odnosna tišina nastajalaše sve naokolo.

Nakon malo časaka, kod slijepca stajalaše samo jedno čelade sve proniknuto njegovom nesrećom.

„*Proletna pjesma*“, koju je on udarao, onaj čas činaše neobičan utisak. Slijepac je loše udarao. Čas bi udarao polako kao za sprovodom, a čas bi se zanio pa kretao tako brzo pristima da ti je postajalo neugodno.

Zašto je tako radio? Nega za cijelo naučiše s tačnim tempima; ali, polako, uslijed strasnih trzavica, pjesma se bila preobrazila te se prelamala na nekim mjestima u jecaće, u krik tuge, a za tim dolazilaše glavna melodija u svome čistome razvitku ljubavne pjesme.

On ne poznašale proleće svijeta i s toga nije mogao da razumije svu slast od pjesme. Njegova bol, njegovo nesvijesno protestovanje protiv prirodne nepravde regbi da se izražavaju grčevitim načinom udaranja. Činaše se kao da je u sebi mislio: „Zašto ću da pjevam tebi hvale, o prirodo, kad si mi ti sama skrila svoju lepotu? Pa je li istina da ti, koja si me u tamu zakopala, umiješ stvarati stvari svijetlih i lijepih? A, ima li pak svjetlosti? Ima li lijepih stvari?“

I tužna pjesma Schumann-ova razlijevalaše se i dalje u pustoj gluhoj dvorani, a bijedni slijepac mislaše da su oko nega skuplene mnoge mile djevojke, one koje su ga malo prije oduševile, te da ga slušaju u pobožnu muku, i da razumiju svu dubinu njegove tuge, svu neizmjernost njegove nesreće, pa da mu poslije, utješljivom riječi, donesu sreću ono proleće koje on nije mogao vidjeti a koje je bio svijet do neba uzdizao.

Ali svijet, bijedni slijepče, nema mnogo ustrpljenja za nevoljne. Malo je, vrlo malo blagih duša koje poznaju božiju riječ o milosti i utjesi!

Pjesma je svršavala. Svršavao je tvoj prosvjedni vapaj, a nikoga ne bješe oko tebe.

Kako je bilo nepomično tvoje lice, ostaše nepomične i tvoje ruke i tvoji prsti, a ti si možda čekao da te kogod počasti povlađivanjem ili i samom blagom riječi, ili da te kogod

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

po glavi pomiluje, kao za uspomenu tvoje majke, umrle prije vremena, radi neprestane tuge da te je slijepa na svijet dala.

Ali si se osjetio sam i dvije ti se suze spustiše niz lice. Oči tvoje ne znadoše za svjetlost, ali poznaše plač.

Dubrovnik.

Preveo s italijanskoga
K.

BRATOVŠTINA SV. NIKOLE U CAVTATU.

PRILOG

crkvenoj historiji republike dubrovačke.

— Vice Adamović. —

Čitajući učeno djelo pok. D.ra Kosta kneza Vojnovića „*Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj*“ (izdane Jugosl. Akadem. u Zagrebu, 1899-1900), čudom sam se čudio, kako vrijedni pisac ne iznosi baš nikakve bratovštine iz Cavtata, najpitomijega mjesta u cijeloj nekadašnjoj dubrovačkoj državi, tim više sam se tomu čudio, što i sam pisac priznaje, da je bratovština imalo biti u svim predjelima države i kod svih župa.¹⁾

Nego, razmišljajući o stvari malo dublje, dodoh odmah do zaključka, da pošto je Cavtat, kao dio Konavala, dospio pod vlast dubrovačke gospode stoprv XV. vijeka, starinskih bratovština tu odista nije moglo nikako ni da bude. A kad republika zavlada i ovijem krajevima, onda su gospoda imala hitnijih posala, nego da nastoje oko osnivaña bratovština. Dapače oni su puštali da taj posao izvede duh vremena, e su znali, da će novo stečeni krajevi i u tom pogledu, prije ili poslije, otići za stanovništvom glavnoga grada, koji je prednačio u svemu i podavao pravac i ostalijem krajevima države. Vlada je s toga prvo i prvo nastojala, kako će da najzgodnije utvrdi nove teritorijalne tečevine, te je u tu svrhu 1430. god. započela fortifikatorne radne u Cavtatu.²⁾ Tek onda, kada republici pođe za

¹⁾ Upor. naznačeno djelo, sves. I. str. II.

²⁾ V. „Slovinac“ 1879, str. 58.

rukom, da svlada sve poteškoće radi stalna posjeda Konavala, i kad se katolička vjera bila čvrsto uvriježila među onim stanovnicima, koji su, kako je dobro poznato, isprva pripadali pravoslavnoj crkvi,¹⁾ moglo se početi misliti o osnivaću raznijeh bratovština, bilo po inicijativi svećenstva, ili po zauzimaću samijeh svjetovnjaka. Valjalo je dakle, da se prije svēga pretvore pravoslavne crkve u katoličke, ili da se podignu nove ondje, gdje ih prije nije bilo, pak da se osnuju pojedine parohije i kapelanije.

Kao pioneri, kojijem je bilo da prokrče put za pokatoličenje novo pridruženijeh zemaļa, isticali su se revnošću oci Male Braće (francésكاني, frañevci). S toga vidimo, da netom su 1427. god. Pero Lukarić, Mato Đorđić i Federiko Gundulić, u ime vlade dubrovačke, zauzeli onaj dio Konavala, što im bijaše ustupio bosanski velmoža Pavlović, još te iste godine Malobraćani grade manastir sv. Vlaha u Pridvorju,²⁾ a to se zgodi pod arhiepiskopom Antunom da Rieti, koji je takođe bio sin reda Malobraćana. Parohija pak sv. Srđa i Baka bi osnovana 1584. godine,³⁾ a to pod arhiepiskopom Rafom de Bonelli iz Barlete, dok na Stravči parohija sv. Đurđa bi postavljena sto-prv 1620. god.

Isto se tako postupalo i u Cavtatu, biva, prvo se nastaniše Malobraćani, pak se tek doznije uredi i parohija. Godine 1484. vlastelin Frano Gučetić, prozvan Širić, podiže ovdje manastir Male Braće na čast Gospe od Snijega,⁴⁾ a da je parohija

¹⁾ Appendini I. str. 32. — Engel, str. 160. — Ivanović, str. 43. — Kuzmić str. 13. — M. Ban „*Zrcalo poviesnice dubrovačke*“ str. 145., gdje se između ostaloga čita: „... oni su (t. j. Dubrovčani) preveli za grčke na rimsku crkvu žiteļa Konavala i Rata“.

²⁾ *Canalium Conventum S. Blasij Fres. ædificaverunt cum ælemosinis, et proventibus Bastiarum Canalium An. 1427“.* Iz starinskoga rukopisa moje zbirke.

³⁾ *Bulla instit. Parochiæ S. Sergij in Canali a S. Matteo Stephani de Gradi dotante.* — D. C. 1584 in 88 f. 110.

⁴⁾ „*Epidauri Conventum S. M. ad nives ædificavit Nobilis vir Francus de Gozze, dictus Scirich ex proprio ere, ibidem re.pto (ut majores tradunt) ibiq. est sepultus ante Altare Majus, Cujus principium et ædificatio fuit anno 1484“.* — Iz naz. izv. — Uporedi: Kuzmić, Cenni stor. sui Min. Osserv. di Ragusa str. 26.

sv. Nikole mnogo doasnijega postanka vidi se po neznoj matrikuli, koja se započinje stoprv 1712. god.

Ovo zakašneće pri zavedeću parohija može se smatrati jedinim uzrokom kasnog uvedeća bratovština po Konavlima. To nam tumači i razlog zašto marlivi Dr. Kosto Vojnović po cijelim Konavlima nije iznašao nego samo dvije bratovštine, a to onu sv. Mihajla u Gornim Mrcinama od 1754. god. te onu sv. Ivana u Vatasima od 1762. god. To nam takoder tumači, zašto gore hvaleni pisac nije spomenuo, niti je mogao da spomene baš nijednu bratovštinu u Cavtatu.

Nego, nazad malo vremena, sreća me nanese na neku knjižicu, što, između ostalih, nabavih kod poštovane porodice pok. Prof. Jaka Podića, s kojom je porodicom bio u srodstvu pok. Dum Niko Đurjan. Sva je dakle prilika, da je ovaj uzoriti svećenik istu knjižicu odaklegođ imao i čuvao. Knjižica je u vel. 8-ni na žutkastoj hartiji, kroz koju se vidi vodeni znak, što se ipak dobro ne razabira. Napisana je u italijanskom jeziku, a samo natpis joj bi sastavljen ovako:

Matricula Confraternitatis

S. Nicolai

de

Zaptat

De MDCCI.

Stranice nijesu označene brojevima, a ima ih u sve jedanaest napisanijeh, a tri su prazne. Broj redaka nije na svakoj stranici jednak, pošto je pismo negda krupnije, a negda sitnije.

Odmah na prvoj napisanoj stranici postavljen je znak krsta uz obične pokratice (sigle) presvetoga imena Jezusova, ovako:

I. . S

Za tim dolazi uvod, iz kojega se razabira, da su ovu matrikulu izradili još 1695. god. kapetan pomorski Luko Šodrina, Luko Kazilari, Pero Šeić, Niko Lala i Frano Bratić.¹⁾ Knjižica je

¹⁾ U originalu, starom dubrovačkom ortografijom, ovako: Capitan Luca Sciodargna, Luca Casilari, Pietro Seeich, Niccolò Lalla, e Francesco Bratich.

razdijeljena na 35 poglavja (capitoli), što su označena rimskim brojkama.

Na prvi bi se mah reklo, da je ovo samo osnova ili prvi sastavak matrikule, jer nije bila odobrena od vlade, kako što nije bila odobrena ni ona sv. Nikole u Stonu,¹⁾ jer ni ova ni ona ne nose službene izjave autentičnosti, kako se obično vidi na drugijem sličnijem matrikulama. Ali, sa svijem tijem, ja eijenim, da su toliko stońska, koliko i ova naša matrikula imale zakonitu vrijednost i da su odnosne bratovštine zbiļa postojale, te da su se vladale po spomenutijem matrikulama, jer bi republikanska vlada kadgod posve docna odobrila bratimske ustanove, kako n. p. matrikula bratovštine sv. Vida u Trstenomu bi odobrena stoprv nakon tri stoļeća!!!²⁾

Cavtatska je bratovština bila za muške (braća, fratelli) i za ženske (sestre, sorelle), a nije se gledalo koliko im je godina imalo biti za primaće u bratstvo, samo što su bili dužni da isplate nekoliko (?) grošića ulaznine.

Cilj je bratovštine bio pohoditi, a do potrebe i podvoriti bolesne članove, pokopavati svoje mrtve, moliti se za pokojnu braću, očitati sv. misu o njihovoj smrti, a na dan sv. Đurđa očitati misu za sve izumrle članove i za žive (XXII).³⁾ Člana, koji bi preminuo izvan mjesta, imala su braća prihvatiti i pokopati, bez obzira na udaljenost mjesta, gdje bi člana smrt zatekla (XXIV). Bratovština je imala svoj vinograd i drugijeh zemaļa, te je bilo zabrańeno nanijeti štete nezinu imańu (XXXII). Uz to se još išlo u prošńu vina po braći, a svak je mogao dati koliko bi ko bio jaki (XV). Novci bratimstva nijesu se mogli potrošiti na jelo i piće, nego za pomagaće siromašnijeh članova (III) i za nabavljaće dublijerā (IV); ali se nije smjelo ni u što da troši, dok to ne bi zapovjedio gestalad⁴⁾ ili suci (VII). Svaki

¹⁾ V. Dr. K. Vojnović, op. cit. str. VII. i 8.

²⁾ Dr. Vojnović, op. cit. str. XVIII. i 95.

³⁾ Ima bogomoļa sv. Đurđa i staro srpsko grobļe na Brijegu od Cavtata. I sad kopaju u to grobļe ako koje pravoslavno čeļade umre u Cavtatu, doseļeno ili po slučaју da se ondje namjerilo, jer u Cavtatu pravoslavni-
jeh nema.

⁴⁾ Ital. *gestaldo*: granger, marguiller d'une Confrairie, glavlar od bratovštine, starješina.

prekršaj proti propisima pojedinih poglavlja bio je kažnen novčanom globom; globe su išle na korist crkve (XXXV).

Bratovštinom je upravljao kapituo, a ovaj se sastojao od gestalda, od dva degalda i dva suca, koji su se birali po većini glasova (*per bussolo e balle XVI*).¹⁾

Tudin (stranac) nije mogao biti biran za časnika, niti je imao pravo biraña (IX). Ovo je isto naglašeno i u matrikuli stoñskoj o presv. sakramentu, gdje je istaknuto, da taj običaj postoji kod svih bratovština u prejasnoj republici. K tomu učeni pisac Dr. K. Vojnović, u opasci na dno str. XXIX. pridodaje ovo: „Ovako isključivañe bijaše strogo provedeno od vlade u svakome području javnih posala od najvišega do najnižega stupña“.

Cavtatska je bratovština imala pravo da predloži arhiepiskupu popa, što je željela dovesti za paroha. Odabrani se paroh nije mogao odreći parohije, a da ne bi za tri mjeseca prije javio braći tu svoju namjeru. Isto tako i braća, kad ne bi bila zadovoljna s parohom, imala su ga obavijestiti tri mjeseca unaprijeda (XXXIII).

To je u glavnijem potezima sadržaj cavtatske matrikule; a što je uprav dalo povoda zavedeñu bratstva sv. Nikole, lasno je dokučiti, kad se promisli, da su Cavtaćani bili uvijek odani pomorskomu životu,²⁾ pak svaki pomorac na osobiti način štuje

¹⁾ *Kapituo* po ital. *capitolo*, crkvena riječ za skùp kaludera, koludrica i za zbor kanonika i braće. Tako se zove i mjesto, gdje se sakupljaju. *Degaldo* također ital. riječ, ali, čini mi se, pokvarena od *decano*. — U stoñskoj se bratovštini nazivlje *degaono* (V. Dr. Vojnović, op. cit. str. 12. i 13.); u onoj sv. Stjepana u Rijeci *degano*, a isto tako i na Lopudu (V. Dr. Vojnović, op. cit. str. 59, 66), a u nekijem stoji pravilno: *decano*, dok i bratovština sv. Đurđa ima svoje *degalde* (V. označeno mjesto, str. 86).

Otac Appendini u poznatom djelu „Notizie istorico-critiche“ ecc. u jednoj opasci na str. 57. T. I. piše, da se *decano* kod seoskijeh bratovština zvao inače i *kaznac*.

²⁾ Ako je istina, što nam starodavna legenda priča o Kadmu, onda je stalno, da su stari *Partani* (Epidauritani — današnji Cavtaćani) bili od pamtivijeka odani pomorstvu. Pa i kad je iza velike trešñe (1667.) opet oživjelo naše trgovačko brodovlje, nalazimo prvoga kapetana, koji je u òno doba svoj brod odveo do Žmirne, jednoga Cavtaćanina, a taj je bio kapetan Kazilari. Upor. Appendiai „Notizie istorico-critiche“ itd. I. 225.

toga velikoga svoga pokrovitelja i parca. Ipak mi se ne da za-
glaviti ovu raspravicu, a da ovdje ne iznesem osobit neki slu-
čaj, koji je takode mogao biti potakao Cavtaćane, da u rodnom
mjestu uvriježe bogoľubno Ńtovanje prema sv. Nikoli utemeľe-
њem spomenute bratovŃtine.

Dubrovački pop Tomo Ivanović pripovijeda taj slučaj evo
ovako: »Hodahu jednom iz Captata u grad Dubrovnik četrnae-
»sterica u plavi, kad ti čaš dunu siloviti vjetar, koji razdrije
»joj jedra, ote joj dio vesala i Ńu zanije u dalečinu morsku.
»Pri temu jadu ona tužna četrnaesterica uzeše vapiti pomoć
»B. Gospe, S. Vlasi i S. Nikole, komu moľahu se iz srca go-
»voreći: S. Nikola, putniče, pomozí nas. U to bi im ugledati
»sred morskijeh valova svjetlost, koja, približivajućí se k Ńími,
»okruži im plav i učini tišinu okolo Ńe za dvije pedi Ńirine i
»po tom tišini ona slijeđe hoditi, kamo je vjetar i more silo-
»vahu. Drugi dan dođe ta plav u Bar, gdje poćiva tijelo S. Ni-
»kole. Kad oni obaznaše, da tu bivaju moćí Ńíhova oslobodi-
»telja, udiľe puni vesela otidoše u Ńegovu crkvu zahvalit mu
»na milost i prid svijem pukom spovijedahu čudo.«¹⁾

¹⁾ „Pravovjerstvo starijeh mladijem Dubrovćanom na izgled“. U Dubrov-
niku, 1804, str. 109.

Ј А Н Х У С .

— Коста Мајкић. —

III.

(2)

*Карло IV. — Универзитат Прашка. — Просвјета у Чешкој. — Живот ду-
ховништва. — Валдхаузен. — Милић из Кромјержижа. — Матија из
Јанова. — Господарске и социјалне прилике.*

Потребито је зауставити се на претходницима Хусовим
међу самим Чесима и с тога, како се не би помислило, да
Хус у својој рођеној земљи не имаше баш никога, ко би бар
донекле уравнио пут, којим ће он позније поћи. Претходника
Хусових било је у чешком народу више, али ми ћемо, на овом
мјесту, обратити пажњу само на неке.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Година 1348. има за Чехе нарочит значај; те године о-
снова чешки краљ Карло IV. универзитат у Прагу. Карло IV.
био је просвијећен владалац; дуже времена бавио се он на
наукама у Паризу и ту се упознао с читавим знањем онда-
шњег свијета. Сасвим да тај владар бијаше Нијемац, опет га
Чеси убрајају међу највеће и најзаслужније своје краљеве. Ја
држим да Чеси и сувише прецењују Карла IV., који је без
сваке сумње допринио врло много да се чешко краљевство
подигне духовно, политички и материјално, али с друге стране
тај владалац био је Нијемац и, као такав, он је ишао на руку
колонизацији Нијемаца у Чешкој; потпомагао је да се они у
Чешкој још боље одомаће и да достигну политичку превагу
над Чесима.

Не може се за Чехе рећи, да су они у свему подједнако
напредовали с другим народима западне Европе; ти народи
све до краја XII. стољећа надмашиваху Чехе културно и про-
свјетно. Тек под крај тога стољећа код Чеха се појављује жи-
вље културно дјелање, и они се за непуна два вијека изједна-
чише са својим сусједима. Да Чеси у половини XIV. стољећа
културно бијаху доста зрели, доказује нам и то што Карло IV.
баш у Прагу подиже универзитат а не у којој другој њемачкој
вароши. То није од малог значаја, да се у чешкој пријесто-
ници подиже свеучилиште прије него и где у средњој Европи и
раније но и у самим њемачким државама!

Кад је већ свеучилиште подигнуто у Прагу, тим је и че-
шка просвјета добила јачега полета, и ако свеучилиште није
било само чешком својном; напротив, том институцијом више
су господарили туђинци, навластито Нијемци, него ли Чеси.
Али, поред свега тога, Праг постаје матицом цјелокупнога че-
шкога просвјетнога живота. Већ можемо унапријед претпоста-
вити, да је у Чешкој прије подизања универзитати било ма-
настирских, катедралних и других школа. Да је то истина до-
казује и то, што већ у XIV. вијеку знање св. Писма бијаше
веома раширено по Чешкој. То нам у исто вријеме свједочи,
да Чеси имаху већ тада доста родољубивих свећеника, који
нијесу за гријех држали свом народу на рођеном језику не
само тумачити божије учење, већ га и упућивати, да и сам
чита божији закон. Разумије се да таквих свећеника није било

много, јер свештенство и у Чешкој, као и по другим земљама на западу, главну бригу вођаше како би присвојило што више имања и што угодније без икаквога напрезања живјело. За владавине Јана Луксенбуршкога и Карла IV. чешко духовништво имаше огромна добра; скоро једну трећину земљских посједа држаху духовници у својим рукама. Читаве тисуће тежак и паганчана бијашу обвезани плаћати духовној господи у новцу и природи разне намете, а сјем тога још су морали вршити ране службе на добрима надбискупским, манастирским и делканским. Исто онако рафиновано као и свјетска господа знало је и духовништво глумити своје поданике и једнако их оптерећавати све велим дажбинама. Неволњи тежак морао је за своје духовнике плаћати и ону порезу, која је била прописана од стране свјетске власти на земљиште што је припадало духовним свјетским и манастирским. Само примјера ради наводимо, да је прашки надбискуп имао у својој мочи преко четирестотине села и варошица, а то у самој Чешкој, а у Моравској припадале му варош Козетин са свима становницима, а тако исто и варош Аухе. Само новчани доходи надбискупа у Црпљу износаху сто и једанаест тисућа круна, што је значило у оно вријеме огромну своту. Архиепископови дворани, погрешно самора Плацког, тога најкомпетентнијег чешког историчара, науметаху се, што се сјаша тице, с дворанима краљевим. Исто тако гдано блато имао је и каптол прашки; њему припадаху и средбени мајдани у Кутној Гори. Нијесу ни каућери заостали, јер сви манастири имаху гдана добра; сам манастир св. Бенедикта у Бржезову имао је осим врта и дворова још и стотину села и варошица у Чешкој и Моравској. У то вријеме, ко је год желио да живи без труда и напора, а о зноју радице класе народа, трпело је само да обуче мантију, па да се даље ни о чем не брине. Велики бљуди некако је у крви да лете за готовим загорајем; с тога нас ни мало не изненађује, да је само при храму св. Вита на Храданцима било око 300 (као што се види та црква готово толико бројаше сгуљана, коликоко је у години дана), а при цркви вишеградској преко стотине свешеника.) Понављамо: мантију,

с малим изузетком, турању на се сви они, којима је била душа за столом се изобиља сладити а — смрт радити; и доиста ти су се сви добро и гојили и појили, док су се други за њих знојили.

Из овога што рекосмо није никаква мука видјети, да је у чешком краљевству на мјесто ваљаних и свом послу преданих духовних пастира било много трутова и готована. Е, па какво чудо онда, да се и у Чешкој појављује реакција противу тих, како би се то код нас рекло, и преко јего, тијелом крупнијех а духом и моралом ситнијех духовника.

Први, за кога знамо да је отпочео јавно карати пријеступе духовништва чешкога, био је Нијемац Конрад Валдхаузен, родом из Аустрије. О њему се зна да је г. 1349. посвећен за свећеника, и да се идуће године неко вријеме задржавао у Риму. Прве године своје свећеничке службе живио је у Бечу, а тек г. 1360. или 1362., на позив краља чешкога Карла IV., долази у Праг, гдје је послѣ две године добио парохију. Валдхаузен је проповиједао у Тинском харму. Премда је своје проповиједи држао на њемачком језику, опет храм свагда бијаше дупке пун.

Валдхаузен не задовољаваше се да своје вјерне поучава како ће живјети, већ он иђаше још мало даље, па пламеном ријечју осуђиваше оне свећенике и монахе који бијаху свету дужност, те су је на своја леђа примили, са свијем пренебрегли. Ваља да је он те црне птице жестоко шибао, јер се оне брзо на њ дигосе и подигосе толику силну грају, да се држало е ће да га рашчупају. Валдхаузен позиваше народ да се каје и упућиваше га побожности. Како је његова ријеч дјеловала показује нам случај с Ханком Пајером. Овај Ханек бијаше због својих досјетака и разуданости познат читавоме Прагу. Он се није устручавао у по цркве напасти на образ дјевојкама. Али, једном чувши у Тинском храму проповијед Конрадову, ова га толико потресе, да је ступио пред проповједника и покајничким гласом молио за савјет, како да се ослободи од почињених гријеха. Али није сам Пајер; било је још и другијех на које утјецаше жива ријеч Конрада Валдхаузена.

Док Валдхаузен постајаше све омиљенији у народу, дотле прашко духовништво све јаче роушаше противу њега. Нарочито

т. з. рехолњци и доминиканци ненавиђаху Тинскога проповједника. А и невоља им је била. Како Конрад дође у Праг, цркве у којима они служаху мало по мало опустјеше; овце пребјегоше новом пастиру, а стари пастири, оставши без стада, скочише на новoga, као на вука који им је стадо разграбио. Августински и доминикански калуђери бијаху прије у завади, али кад стадо и једне и друге одбјеже, они се одмах измире, те противу Конрада подигну тужбу пред Арноштем, бискупом Пардубичким, а ваљада послје и пред светим оцем. Да у кратко наведемо, зашто они Конрада окривљиваху.

У тужби стоји: како Конрад проповиједа да су вјечно проклети они који примају ма чије синове и кћери за новац у манастир, а тако исто и они, који за новац дају кога у манастир; како неки свећеници и калуђери не проповиједају, јер ништа не знају; у монашком реду је много и таких, који су одани пијанству; како се за сиротињу ништа не старају, већ сами све поједоше и попише или дају другим калуђерима, који су јаки и сити, и увијек више имају но што им је нужно. Још наводе у својој тужби удружени непријатељи Конрадови: како је овај казао, да су монаси сулуди, јер се држе за свеце, и то само зато, јер су били свеци они који су основали њихове редове.

Конрад се није тих оптуживања бојао; он је и надаље осуђивао моралну прљавост гојних калуђера. Карло IV. остао је наклоњен Конраду све док овај поштени Нијемац није умро, а то је било 8. децембра 1369. године. Многому је око заслужило за овим ваљаним и достојним служитељем Христовим, само је Августинцима и доминиканцима, којима он бијаше трн у оку, спао тешки терет са срца.

Још за Конрадова живота појавио се још један знаменити проповједник слова божијега, али тај проповједник није био Нијемац већ прави Чех, по имену: Милић из Кромјержижа. Овај Милић ваља да је био вјешт, бистар и окретан човјек. Он заузимаше врло угледне положаје: био је секретар краљевске канцеларије, каноник код храма светога Вита и архидјакон. На један пут остави он сва та топла мјеста, да оде у самоћу, ријешивши се да у будуће живи у сиромаштву и покорности и тако да Христа наслеђује.

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

Одлука Милићева доста је неповољно утјецала на Арношта, Пардубичкога бискупа, који покуша не би ли одвратио Милића од тога корака овим ријечима: „Господине Милићу, та зар ви можете што боље чинити, него ако својем сиромашном надбискупу помогнете, да насе повјерено му стадо. На то му је Милић одговорио, како он не жели сједити на првим мјестима, већ је рад покушати, да ли је са проповијеђу божијега слова кадар бити од веће користи народу. Најприје Милић оде у Бискупске Тењице и ту се вјежбаше у проповиједању. Послије пò године дође у Праг, гдје отпоче јавно проповиједати, али у почетку без велика успјеха; многи му се чак и подругиваху. Но то њега не омете; он проповиједаше даље. И благодаречи својој стрпљивости и издржљивости, у проповиједању дотле се усаврши, да га народ радо слушаше као и Валдхаузена, а Чеси још радије, јер им проповиједаше на материнском језику. Милић, желећи што већем броју људи бити од користи, отпоче учити се и њемачки, како би се могао старати и за спасење њемачких душа. У први мах све своје њемачке проповиједи мораде написати, па их пред Нијемцима читати. Послије дужега рада, вјежбања и учења наступи олакшица. Милић проповиједаше противу охолости и шкртости; ту гледаше коријен свакога зла. Својим проповиједима изазове противу себе негодовање прашкога надбискупа, Јована Очке, који га даде чак затворити. Али по налогу Карла IV. Милић би брзо ослобођен. Ово заузимање Карла IV. за слободоумније проповједнике доказује да је овај владар био заиста просвијећен. Он је био и много сношљивији од онијех којима би сношљивост далеко боље доликовала. Милић је једаред, кад Карло IV. бијаше назочан, држао проповијед о Антихристу и његову доласку на земљу, па показавши руком на краља рекао је: »Антихрист је већ међу нама, ено га; то је сам краљ!« Карло IV. није зато над проповједником срце своје искалио нити је икакву освету тјерао. Али за то на Милића бијаху кивна његова сабраћа, калуђери и свећеници. Они га чак оцрнише код папске столице у Риму. То је било негдје 1368. год. Милић узе шљаку у руке, па онако апостолски отпутује у вјечни град, да се оправда од пањкања. У Риму оста подуже времена, јер му је ред било чекати Урбана V, док стигне из Авињона. Милићев дух није могао ни у Риму

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

мировати. И ту он гласаше Антихриста. Проктјело му се да о доласку Антихристову проповиједа чак и у чувеној цркви св. Петра у Риму. На вратима од те цркве прилијепи тако звани intimation, чим је обзнанио о чем жели проповиједати. По проповиједи Милић би одведен у тамницу, у којој још раније, по заповијести суца над јеретицима, бијаше затворен. У том је стигао и папа из Авињона. Ваља да по његовој наредби Милића пустише из затвора те су с њим по том доста благо поступали. Оправдавши се пред папском столицом, врати се у Праг и по смрти Конрада Валдхаузена настави своје проповиједи у Тинском храму.

У Старом Граду (то је једно одјељење од Прага) живјело је неколико стотина блудница. Милић предузе да ове жене тргне из брлога, у који бијаху запале. И доиста не прође дуго, а све ове пале жене одрекоше се непоштенога занимања и покајнички, са сузама у очима, мољаху Милића нека се постара о спасењу њихових душа. Милић се стараше о издржавању ових жена, пошто су већ биле напустиле мјеста у којима живљаху. Он доби од градске опћине и некакве куће на дар, у које је понамјештао 300 жена, што се одрекоше свога пријашњег живота. Он је управо просио и прикупљао милодаре, и на тај начин ове кукавице хранио.

Некако г. 1373., опет духовништво диже вику на Милића и оптужи га по други пут пред св. столицом у Авињону. Милић се опет крете на далек пут, да се оправда пред папом Гргуrom XI. У Авињону узе Милића у заштиту кардинал Албано. Ваља да од велика труда и испосничкога живота, Милић, пошто се и по други пут бијаше оправдао пред папском столицом, подлеже болести и умрије у Авињону г. 1374. С болесничке постеље каза у перо два писма, која посла Чесима. У њима их моли да живе онако као што их је учио. Једну књижицу, у којој осуђиваше моралну квареж у свећенству, турише под Index librorum prohibitorum. Тако је доконтчао тај добри и побожни човјек.

(Наставиће се).

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ.

Наши Поморци. I. Мали. Написао Б. Ђ. Поморац. Биоград. 1903.

По тиху мору и прекрасну времену упућује се из Грушкога пристаништа »Јунак« да преплови дубоко море и послом да се сврати до Њујорка, а одатле да оде до Квинстона; на њ се укрцава мали Марко Мрча из околине дубровачке да започне своју поморску каријеру са чином »малога«, те да куша како је тврд поморски крух: ово би била садржина горње књиге, која би имала да буде тек први дио цијеле радње коју је писац намислио да изда, не би ли њоме упознао Србе с копна са животом помораца.

Да »маломе« не би огорчао живот одмах при првом путовању, писац се постарао на му је дао до Њујорка лијено вријеме; а да се нама читаоцима тај дуги пут од 48 дана не би досадио, настојао је да нас, уз тумачење маневара на броду и уз друга поучавања у поморској струци, забави различитим лијепим и умјесним шалама и анегдотама из поморскога живота, причао нам је своје згоде и доживљаје а потрудио се да нам опише и по који крај; хтио је да нас упозна и са ћуди и осјећајима помораца, али, уза све то, нама је било мало необично (и ако смо знали да путујемо за поуку више него ли за забаву) без љубавних еписода, без заплета, без новости, па смо радосно чекали да угледамо крај, да дођемо у Њујорк.

У Њујорку нијесу нам доходили на памет социјалистички проблеми ни велика економско-политична питања, па о њима нијесмо ни ломили главу, већ смо настојали како обични путници, да се, иза дуга пута, наживамо удобна живота, да разгледамо све што је боље у том великом граду и кад се свега наситимо и трсимо после, да се с њиме растанемо без икаквих мука а да нам срце за њим не гине.

На новоме смо се путу добро прољуљали, доста напатили и имали велике муке, около једара (тражећи их у рјечнику), али зато, кад пред Квинстон стигосмо, бијаше дивна ноћ. »Мјесечеви блиједи зраци пролијеваху се у бистрој води, коју сијецјаше наш »Јунак«, правећи себи с бокова сребрни накит,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

који се пружаше далеко за њим, као да су виле сипале бисер, да би забиљежиле пролаз дубровачкога клипера.«

У Квинстону смо остали мало страница, а одатле гдје ћемо, казаће П. дио, »Младић«.

Нама се чини — а нека нам се не замјери ако смо не хотећи пристрани, јер смо и ми приморци па имамо неколике симпатије за море, бродове, катарке и за писца суграђанина — да је ова књига добро написана и да је доста zgodna за сврху којој је одређена, бива да упозна Србе сухоземце с браћом поморцима и са животом морнаревим. Добро је и то, што је уз књигу додан рјечник за техничке поморске изразе.

Пошто је ово српска књига, за то је требало да и она има приличан број штампарских погрешака, и ако не крупних.

К.

БИЉЕШКЕ.

КЊИЖEVНОСТ.

Nakladom Dubrovačke Hrvatske Tiskare izašla je knjiga, koja nosi natpis: *Iz Pjesama Paše Antuna Kazalija, probrao i za tisak priredio Dr. Milorad Medini*. Pred pjesmama je uvod od trinjest stranica, gdje je riječ o P. A. Kazaliju i vremenu njegovu. Ovo izdanje pjesama priredeno je po izdanjima samoga pjesnika. U njemu su preštampane u cjelini: *Zlatka*, *Davorije* i *Milka*, a fragmenti iz *Trista Vica Udovica* i *Grobnika*.

**

Izašla je u Zadru knjižica pod naslovom: *Ex oriente lux*. Ta knjižica sadržava mišljenje episkopa D.ra Nikodima Milaša o znamenitoj književnoj pojavi u Njemačkoj pod natpisom: *Babel und Bibel* poznatoga orijentaliste D.ra F. Delića.

Dr. Delić u javnim predavanjima, kojima je i sâm njemački car prisustvovao, kao i u gori spomenutom djelu pobija važnost biblije, polazeći sa gledišta, da sve što je u bibliji, da je u vavilonskim predanjima, biva, o Jehovi, o Adamu i Evi, o potopu i t. d.

Ove tvrdnje Delićeve izazvale su veliku diskusiju. Car Vilhelm izjavio se je u jednom pismu protiv teorije Delićeve.

Episkop Milaš podvrgava teoriju d.ra Delića kritici, i to sa gledišta pravoslavne vjere. On ne poriče da učena istraživanja i pronadene istine moraju primiti i bogoslovi. Istinita otkrića asiologâ mogu postati spomoćno sredstvo za potpuniju biblijsku egzegezu, ali ta otkrića ne smiju ponižavati

bibliju. Ne stoji ona sličnost među vavilonskim predanjima i biblijom. I po razlagađu dr. Delića sa „Jave“ u Vavilonaca vladao je politeizam (mnogoboštvo), dočim je biblija proniknuta strogim etičkim monoteizmom (jednoboštvo). Dr. Milaš priznaje zasluge Delićeve za nauku, ali su njegova predavađa, što imaju antibiblijsku tendenciju, škodljiva. Dr. Milaš naglašava, da u bibliji nije najglavnije historijski materijal, nego religijska sadržina. Dr. Milaš čini berlinsko orijentalско društvo i dr. Delića pažljivima, da se ne bi moralo kazati mjesto: ex oriente lux, protupoloženo: ex oriente nubes.

* * *

Ovih dana izašle su u prijevodu nekoga Josifa Beckmanna, kao sv. 4470. Reclamove Universalne Biblioteke, četiri pripovijetke *Laze K. Lazarevića*: „Na Bunaru“, „U dobri čas hajduci“, „Prvi put s ocem na jutrenje“ i „Verter“. O ovom prijevodu veli „Srpski Književni Glasnik“: „Ovaj je Jozef Beckmann tako velika nezalica srpskoga jezika, tako malo savjestan prevodilac, tako bezobziran u svojevajnom mijenjanju, da je ovaj lijepi biser naše književnosti u ovome njemačkome ruhu ne samo potpuno izgubio sjaj, nego je izmrvljen i zaslužuje smetlišće!“

* * *

Grupa Velikoškoolaca Socijalista u Beogradu izdala je: *Pjesme Koste Abraševića*, koji je umro u 19. godini i za života bješe privukao na sebe pažnju nekim svojim pjesmama. „Ova zbirka, piše „Srpski Književni Glasnik“, stavlja van spora njegov pjesnički dar, i ako ne u onoj mjeri, kako je za Abraševića u predgovoru rečeno. U svojim boljim pjesmama pokazuje jednu besjedničku tečnost i širinu, koja nije pozajmljena već čisto njegova.“

* * *

Naš saradnik Vuk Pećanac izdao je u Sarajevu zbirčicu pjesama pod natpisom: *Carmina Selecta*. Ovo je početnički rad, ali mu treba priznati lakoću stiha.

* * *

U „Srpskom Književnom Glasniku“ (sv. za 16 septembra) izišla je, u prijevodu samoga urednika, klasična *Molitva na Akropolu* od Ernesta Renana. U istom broju počela je izlaziti i jedna od najljepših pripovijedaka Maupassant-ovih „*Dunda*“ (Boule de suif).

* * *

Izašao je svezak III. god. III. *Znameniti Srbi XIX vijeka*. U ovoj su svesci biografije i slike: mitropolita Petra Jovanovića, Dimitrija Milakovića, Ľubomira Vujnovića, D.ra Lazara Dokića, Milorada P. Šapćanina.

* * *

L. Komarčić počeo je izdavati u Beogradu: *Dva svijeta*, časopis za proučavanje spiritističkih pojava. Izašla je prva sveska. Cijena na godinu 15 kruna.

* * *

Nedavno je izašao „*Sedamnaesti izvještaj velike gimnazije u Sarajevu*“ za šk. godinu 1902./03. Naprijed je članak g. F. Velca, akad. slikara i def.

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

učiteľa crtaňa: „O umjetničkoj odgoji (!) u školama u opće, a u srednim školama napose“. Nama nije namjera ovdje, da ocjenjujemo vrijednost samoga članka, jedino ćemo primijetiti, da ima pogreška, što se tiče jezika.

Radije ćemo se pozabaviti samijem izvještajem. Na gimnaziji radi 35 nastavnika, od kojih su osmerica Srbi. Broj djaka krajem školske godine bijaše 688, od kojih je 287 pravoslavnih Srba. Katolika je bilo 261, a muslimana 87.

Zanimljivo je pregledati u ovom izvještaju: odjelak o knjižnicama (str. 43.—45.). Za učiteljsku knjižnicu, koja ima 3063 sveske, većinom se nabavljaju nemačke knjige. Srpska je knjiga ove godine zastupljena time, što je nabavljen „Nastavnik“ i „Bos. Vila“, a izdanja Srp. Kr. Akademije poklonila je Akademija sama. — No zanimljivije je pogledati, šta se nabavlja za dječku knjižnicu, koja ima 1247 svezaka. Za ņu se nabavljaju većinom hrvatske knjige. Od tolikih srpskih listova nije nijedan naručen. Ove godine nabavljeno je 76 hrv. knjiga, a srpskih samo 22 i to „Letopis“ za 1902. sa „Knjigama Matice Srpske“ i „Knjigama za narod“ (to je već 10 knjiga, 7 kruna) i tri djela Ž. Vernova (12 primj.). I to je sve. Dok se nabavlja po više primjeraka knjiga kao što su: „Hrvati na ledenom moru“ i „Znameniti Hrvati“, nijesu nabavljene ni knjige, „Srpske Knjiž. Zadruga“, te najbolje a najjeftinije knjige. Eto, tako se gaji srpska knjiga u gimnaziji, gdje ima samih pravoslavnih Srba 287.

Iz ovoga izvještaja vidimo i to, da je „Prosvjeta“ još prve godine svoga života dala na stipendije 3370 K. i na pripomoći 125 K., te tako pomogla mnogom siromašnom gimnazijalcu.

Sarajevo.

P.

UMJETNOST.

G.ca *Emilija Popović*, stalna članica Kr. Srp. Narodnoga Pozorišta u Beogradu, proslavila je 29. pr. mj. 25-godišnicu svoga glumovaňa u istom pozorištu. Te večeri igrala je Knegiňu George od Aleksandra Dumas sina. Ovom prilikom kraj Petar I. odlikovao je ordenom sv. Save petoga stepena.

DRUŠTVA.

Slovensko društvo u Moskvi na sjednici 22. oktobra o. g. riješilo je, da se na 19 ili 26 novembra po st. proslave: sedamdesetogodišnica srpskoga pjesnika Zmaja Jovana Jovanovića, koja se navršuje 23 novembra po st., i dvadesetpetogodišnica od smrti srpskoga pjesnika Đura Jakšića, koja se navršila 15 oktobra po st. O Zmaju govoriće član društva Jovan Fjedorović Brant, redovni profesor moskovske universitatu.

PROSVJETA.

U programu današnje vlade u kraljevini Srbiji nalazi se ova tačka: „Podizanje *Velike Škole* na stupau universiteta zahtijeva ne samo ugled Srbije već i prijeka potreba da svi državni organi, potrebno obrazovaње u zemlji mogu dobiti.“

Srbi u Sanskom-Mostu, u Bosni, osobitom proslavom proslavili su osvećenje nove školske zgrade, koju su teškim žrtvama podigli, da obezbijede opstanak srpske škole.

ČITUĀA.

U Charlottenburgu, u Pruskoj, umro je 1. o. m. čuveni nemački historičar *Teodor Momsen* u 86. godini života. Napisao je mnogo djela od kojih se ističu historija staroga Rima i rimsko državno pravo. Momsen nije volio Slovene, bio je šovinistička germanska duša. Čak nije prezao ni od toga, da g. 1897. u jednom pismu, štampanom u bečkom listu „*Neue Freie Presse*“ nazove Slovene „apostolima varvarstva“.

NOVE KŔIGE.

— **Србобран.** Народни српски календар за годину 1904. Година два-наеста. Уредили Светозар Прибићевић и Јован Бањанин. Цијена 1 круна. Издање и штампа Српске Штампарије у Загребу. 8° Стр. XLIV и 146.

— **Упутство у енглеском језику.** Намијењено онијема који не знају енглески читати. Издаваатељ Драгомир Маловић. Цијена 1 круна. Штампарија консорција листа „Единост“. Трет. 8° Стр. 52.

— **Слободан Јовановић,** Светозар Марковић. Биоград. Доситије Обрадовић. Штампарија Аце М. Станојевића 1903. Цијена 2 динара. 8° Стр. 167.

— **Вуко Пећанац.** *Carmina selecta.* Сарајево. 1903. Прва Српска Штампарија Ристе П. Савића. Цијена 50 пара. 8° Стр. 48.

— **Josef Kuffner.** *Slovanske svity. Volne listy z kroniky rozvoje.* V Praze 1903. 8° Стр. 190.

— **Пјесме Бранислава Лукића.** Издали Срби другови његови. У Сомбору. 1903. Српска Штампарија Влад. П. Бајића. 8° Стр. 44.

— **Максим Горки.** Челкаш. С рускога превео Ник. Николајевић. У Мостару 1903. (Св. 56. Мале Библиотеке) 16°. Стр. 83.

— **Onufrius Kopriva.** (August Šenoa). *Čudnovita dveh kaputov zmešarja.* Zagreb. Dionička Tiskara. 1903. Сijena 40 para.

— **Рад.** Календар за 1904 год. Рума, Штампарија Ђорђа Петровића. 1903. 8°. Стр. 106.

— **Стража.** Roman iz pučkoga života. Poljski napisao Boleslav Prus. Preveo Josip Matica. Zagreb. Dion. Tiskara. 1903. Сijena К. 1:80.

— **Радови Рубера Јосифа Бошковића** на пољу пјесничком, филозофском и егзактним наукама од Косте Стојановића. Прештампано из „Просвјетног Гласника“. Биоград. 1903. Стр. 95 вел. 8-е. Цијена 1:50 дин.

— **Prof. G. Gelsich.** *Fra Tommaso Illirico detto da Osimo,* appunti biografico-critici. Spalato 1903. Tipografia Sociale Spalatina.

— **Јанко М. Веселиновић.** Циганче. Из збирке „Сити и Гладни.“ У Мостару 1903. (Св. 57—59. Мале Библиотеке).

— **Ф. Херцег.** Шест причица. С мађарског превео Јован Грчић. У Мостару 1903. (Св. 60. Мале Библиотеке).

